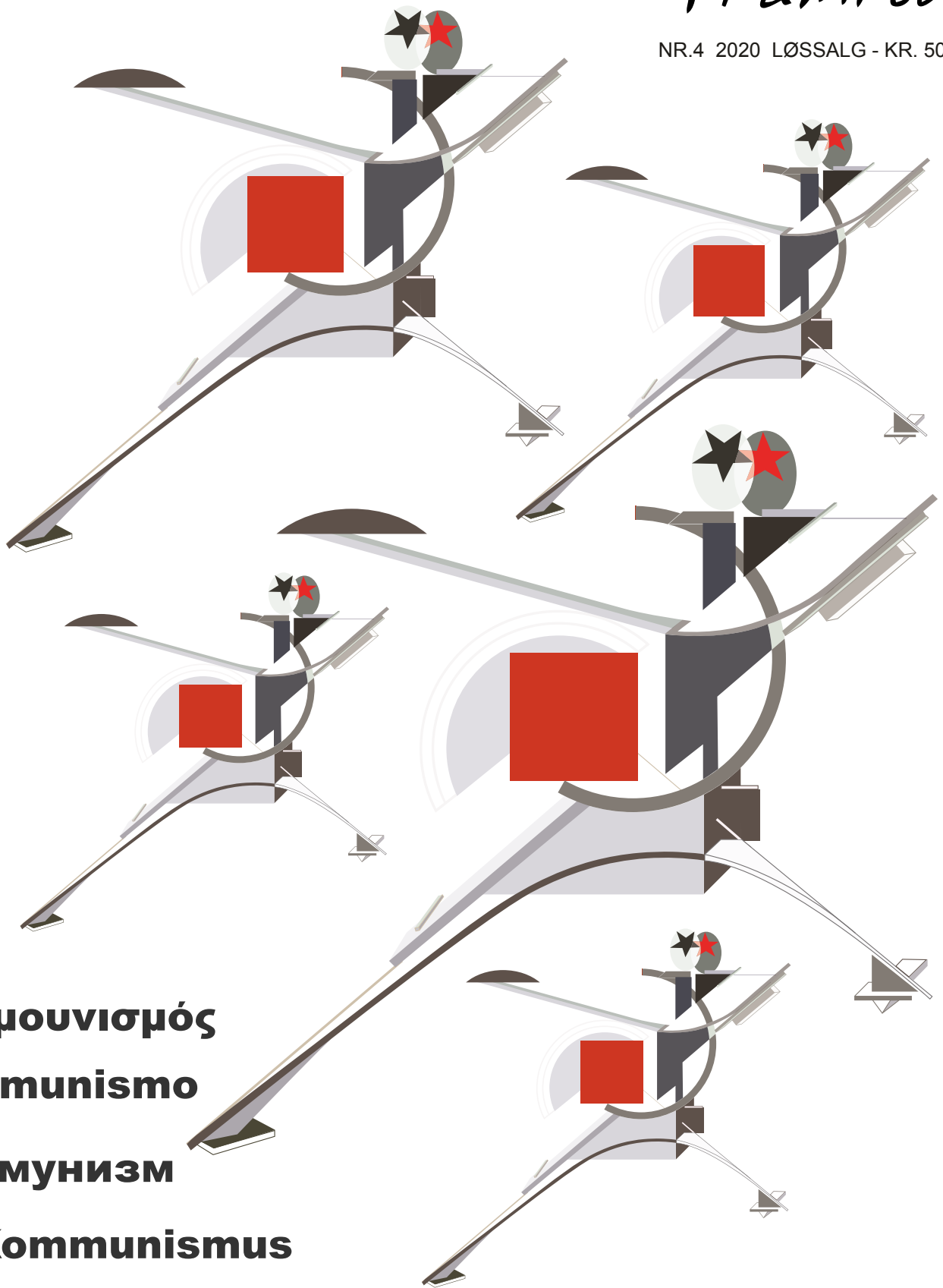

SOSIALISTISK *framtid*

NR.4 2020 LØSSALG - KR. 50,-

κομμουνισμός

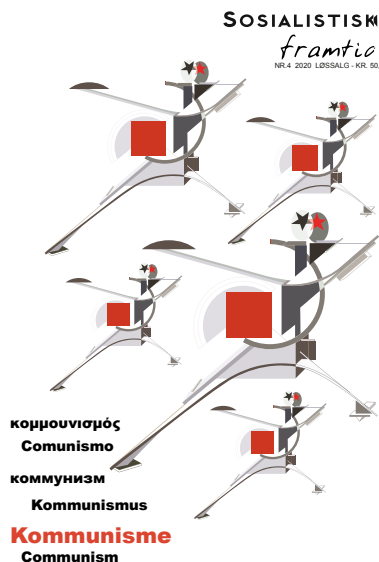
Comunismo

коммунизм

Kommunismus

Kommunisme

Communism

SOSIALISTISK *framtid*

Sosialistisk framtid,
v/ Aslak Storaker
Kollåsveien 52
4900 Tvedestrand
post@sosialistiskframtid.no

ISSN: 1503-6537

Utgivere:
Bevegelsen for Sosialisme,
Marxistisk Forum, Progressivt Forlag og
Norges Kommunistiske Ungdomsforbund

Redaktør: Aslak Storaker.
Redaksjon: Oscar Dybedahl, Erik Dokken,
Sindre Mørk, Aleksander Nordby, Aslak
Storaker, Mathias André Sjøvold, Per
Kristian Torp, Ivar Espås Vangen og Steinar
Lorås Sæter

Design: Elise Øraker

Redaksjonen avsluttet: 30.11.2020

Signerte artikler står for forfatters regning
og representerer ikke nødvendigvis utgiver
organisasjonenes synspunkter.

Opplag: 300

Trykk: Eget

Abonnement på Sosialistisk framtid (fire
nummer): Kr. 250 (Kr. 100 for førstegangsa-
bonnenter). Støtteabonnement: Kr. 300.
Medlemskontingent BfS: Kr. 290 (SF
inkludert i prisen). Skoleelever/dårlig
råd: Kr. 190. Kontonummer for innbetal-
ing av abonnement/kontingent: 0539 19
69657. NB: Ved betaling av kontingent
og abonnement vennligst påfør navn og
adresse og abonnement eller medlemskap i
merknadsfeltet.

Sosialistisk framtid er medlem av
Norsk Tidsskriftforening

Innhold.....

Glimt frå verda.....	2
Intervju med Even Sandvik Underlid.....	3
Om kommunismebegrepet.....	7
Førindustrielle arbeidrarar hadde ei kortare arbeidsveke enn dagens.....	15
Til minne om Eystein Kleven (1961 - 2020).....	17
Anmeldelse: Red star over the third world.....	19
Anmeldelse: Markesfundamentalismen.....	21
Anmeldelse: Forfulgt av staten.....	22
Anmeldelse: Libya: Krigens uutholdelige letthet.....	23
Anmeldelse: Forfulgt, fordømt og fortiet.....	28
Snart (om 48 års tid) - en kommunistisk julefortelling.....	32
Debatt: Venstresida og unntaksloven.....	34

«Forbodstraktaten gir oss eit fundament for ei tryggare verd, utan denne trusselen. Vi må omfamme traktaten no og arbeide for å få andre til å slutte seg til. Det finst ingen kur for atomkrig. Førebygging er vårt einaste val.»

- 55 tidlegare statsleiarar, utanriksministrar og forsvarsministrar i ope brev til verdas leiarar

LO krev slutt på vald mot fagorganiserte i Kviterussland

På vegner av nordisk fagrørslle har leiarane av dei tre svenske hovudorganisasjonane overlevert ei rekke krav til Kviterusslands ambassadør i Stockholm. Først og fremst må presidentvalet gjerast om og nye val må gjennomførast. NFS [Nordens Faglege Samorganisasjon] stiller også krav om at Kviterussland no startar å leva opp til dei skyldnadene dei tidlegare har forplikta seg til gjennom ratifisering av ILO (FNs arbeidsorganisasjon) sine konvensjonar, som retten til grunnleggjande faglege rettar, inkludert retten til å streike. NFS har oversikt over dei fleste av dei lokale tillitsvalde og streikeleiarar som har blitt fengsla og dømt. Mange rapporterer om vald og tortur i samband med arrestasjonane.

LO Norge

Kommunistane i Venezuela bryt med Maduro

I eit presseskiv frå 13.august kjem det fram at Venezuela sitt kommunistiske parti (PCV) i lag med nokre andre venstreparti skipar ein eigen allianse som skal stille i parlamentsvalet i desember, og at dei dermed trekkjer attende støtta til det regjerande partiet PSUV. Ifølgje dei venezuelanske kommunistane har dei siste to åra vore kjenneteikna av auka vald på landsbygda der kommunistane organiserer dei fattige bøndene. Tryggleiksapparatet har ikkje reagert når leiarane kommunistar har vorte myrda. Utover eskalerande vald, meiner kommunistane at tryggleiken på arbeidsplassane har minka, makta som fanst hjå folket har forsvunne og at privatiseringa har auka.

Riktpunkt

Sudan underteknar fredsavtale med

opprørsgrupper frå Darfur

Sudans regjering og Sudan Revolusjonære Front (SRF), som er ein koalisjon av opprørsgrupper frå den vestre regionen Darfur og dei sørlege statane Sør-Kordofan og Blue Nile, undertekna ein fredsavtale under ein seremoni i Juba, hovudstaden i grannelandet Sør-Sudan. Den endelege avtalen dekkjer grunnleggjande tema om tryggleik, eigarskap til land, rettsskiping under overgangen, maktdeling og retur av krigsflyktningar. Avtalen handlar også om oppløysing av opprørsstyrkar og integrering av desse inn i den nasjonale armeen.

Al Jazeera

Russland og Kina speedar opp avdollariseringsprosessen

I det første kvartalet av 2020 fall delen av dollar i handelen mellom Russland og Kina under 50 prosent for første gong. For berre fire år sia sto den grønne setelen for over 90 prosent av samhandelen deira. I følge dagsavisa Izvestija, så har andelen sokke til 46 prosent, via 75 prosent i 2018. Dei 54 prosent av ikkje-dollar handel er sett saman av kinesisk yuan (17 prosent), euro (30 prosent) og russisk rubel (7 prosent).

RT

Amerikanske milliardærar betaler mindre skatt enn arbeidarklassen

“The Triumph of Injustice”, ein studie av økonomane Emmanuel Saez og Gabriel Zucman, viser at i 2018 var den gjennomsnittlege effektive skatteraten som blei betalt av dei rikaste 400 familiane i landet 23 prosent, ein heil prosentdel lægre enn dei 24,2 prosent som blei betalt av den nedste halvdel av amerikanske hushald. I 1960, til samanlikning, hadde dei 400 rikaste ein effektiv skatterate så høg som 56 prosent.

The Independent

Ny bakterie et plast seks gonger raskare

Forskarar har klart å betre eigenskapane til eit enzym til å eta plast raskare enn tidlegare. «Superenzymet» kan forkorte nedbrytingsprosessen av plasttypen PET drastisk. PET finn vi i drikkeflasker, tekstilar og klede. I staden for at det tar fleire hundre år å bryte ned dette i naturen, kan den brytast ned på nokre få dagar. Vona er at enzymet kan bidra i prosessen med å resirkulere millionar av tonn med plast.

NRK

Intervju med Even Sandvik Underlid

Even Sandvik Underlid var med å stifte Sosialistisk framtid i 2003. Han har doktorgrad i Latinamerikansk historie og er aktuell med fagboken *Cuba was different. Views of the Cuban Communist Party on the Collapse of Soviet and Eastern European Socialism* (Brill, 2020).

Tekst av Aslak Storaker
foto av Even Sandvik Underlid

SF: Gratulerer med ny bok! Kan du fortelle oss litt om hvordan du kom på å ville skrive en bok om dette temaet og hvordan du gikk fram for å innhente informasjonen?

ESU: Takk for det! Boken er basert på doktoravhandlingen min. Jeg har lenge vært engasjert i radikal politikk og har studert historie, spansk språk og Latin-Amerika-studier. Så har jeg også reist mye til Cuba og jobbet der i to år. Første gang jeg besøkte landet var i 2002. Da snakket man om spesialperioden, som er navnet lederne gav på krisen som ble utløst av Sovjetunionens fall. Cuba mistet 85 % av handelen og en stor del av BNP. På det verste - det verste året økonomisk var vel 1993 - var det knapt en bil i gatene, det var knapt varer å oppdrive, og hyppige strømbrudd som ofte kunne vare 10, 12, 15 timer. Cuba var i stor grad isolert. Men krisen ble aldri formelt erklært avsluttet, og den har satt et varig preg på Cuba.

Så er det skrevet mye om hverdagslivet og andre sider om hvordan folk flest opplevde krisen, men langt mindre om den politiske og ideologiske biten, i hvilken grad cubanerne ble informert om Sovjetunio-

nens fall, og ikke minst, hva de tenkte om dette og tenker om det. Det var jo et land som hadde blitt fremstilt som et forbilde, et land som kunne utfordre USA, noe veldig solid, og så falt det plutselig. Hvordan forstod partifolk på Cuba egentlig hendelsene? Hvordan er det mulig at kommunistpartiet og systemet på Cuba ikke falt sammen?

Det var relativt uproblematisk å hente inn informasjonen fordi jeg har et nettverk på Cuba. Så snakker jeg også språket, og har en viss kjennskap til kulturen. Gjennom en nær bekjent ved et forskningssenter, som også var min biveileder på avhandlingen, fikk jeg ordnet et såkalt akademisk visum. Da var det mulig å få tilgang til arkivet til *Granma*, den største dagsavisen, hvor jeg kunne se hva de skrev om sammenbruddet i Øst mens det fant sted.

Cubanere er stort sett utadvendte og ikke

«Pressen var tilbakeholden med tolkninger. De ville ikke fornærme allierte i Øst-Europa, og etter sammenbruddet var de mer opptatt av å håndtere den voldsomme krisen som oppstod.»

noe problem å få til å snakke. Men i dette tilfellet var det nok imidlertid en stor hjelp å ha en cubansk forsker som kunne gå god for en. Ellers var det neppe til ulempe for å få en flytende dialog, at jeg kjenner mange av debattene på den radikale venstresiden, blant annet gjennom tiden som frivillig i Sosialistisk framtid.

SF: Jeg går ut i fra at det var mange ulike synspunkter også blant cubanske kommunister på Sovjetunionens sammenbrudd. Kan du redegjøre litt for hovedtrekkene i de ulike forklaringsmodellene?

ESU: Vel, først så jeg jo på avisene fra 1989-1992. På det tidspunktet var det ikke egentlig noen eksplisitt og helhetlig analyse av det som skjedde. Pressen var tilbakeholden med tolkninger. De ville ikke fornærme allierte i Øst-Europa, og etter sammenbruddet var de mer opptatt av å håndtere den voldsomme krisen som oppstod. De gav ofte helt tørt informasjon om konkrete hendelser, og gav lite eksplisitt forklaring for leseren eller analyse.

Cubanere som faktisk leste avisene grunnet kunne likevel få et innblikk i de frie debattene i noen land, rett og slett fordi noen journalister og korrespondenter gav referater i pressen av den interne debatten der. F.eks. gav en ganske detaljert informasjon om hva folk som ville reformere systemet i Ungarn sa og hvordan de argumenterte, til og med til fordel for å fjerne ettpartistaten, og en del også om hva de ulike fløyene mente i Sovjetunionen. Her var en nødt til å gjengi det Mikail Gorbatsjov sa, for Cubas handel var avhengig

«Cuba hadde kopiert mye av sovjetmodellen på 1970-tallet, men passet på å lage sitt eget valgsystem, sin egen rekrutteringsmekanisme for partiet for å få med folk som var ekte revolusjonære og ikke karrierister»

av et godt forhold til Sovjetunionen, selv om Fidel Castro i stor grad tok avstand til reformkommunismen. Men det var også noen ting en var enig med, og en forstod at systemet hadde store problemer. Mange journalister var påvirket av Gorbatsjovs idéer. Så var det også noen steder hvor en var tåkete eller bare gjengav propaganda, for eksempel alt som kom fra Øst-Tyskland, som hadde én viktig ting til felles med Fidel Castro – at de avviste behovet for å reformere systemet.

Innimellom antydes det noen årsaker til Sovjets fall, men da typisk de som er politisk bekvemme å nevne, det vil si problemer som ikke fantes på Cuba. F.eks. at markedsreformene, som Cuba på det tidspunkt tok helt avstand fra, selv hadde utløst nye problemer. En skrev mye om disse nye sosiale problemene. Cuba hadde dessuten gjort sin egen revolusjon, for en allierte seg med Sovjetunionen, og det ble antydnet at Sovjetunionen hadde gjort revolusjonen for østeuropeerne, og at folk der derfor brydde seg mindre eller identifiserte seg mindre med den. «Hvor ofte tenker du på luften du puster i», sa en intervjuperson til meg. En tok systemet for gitt, hadde ikke slåss for det. Det ble antydnet noen ganger at det fantes en underliggende reaksjonær og fascistisk tradisjon i Øst-Europa. Det ble skrevet litt om vestlig press mot østblokken, betydningen var nok reell, men noe overdrevet.

Fidel Castro sa at perestrojka ikke var nødvendig fordi Cuba ikke hadde den samme turbulente historien og de samme problemene som østblokken. F.eks. hadde en aldri hatt stalinismens terror. Det finnes en gammel kritikk av Sovjet-modellen

som Che Guevara formulerte på 1960-tallet, som ble løftet frem igjen på Cuba på 1980-tallet. Che hadde da lenge vært en ikke-person. Den var ikke en kritikk av selve ettpartimodellen, men gikk delvis ut på at en i Sovjetunionen hadde tillatt «kapitalistiske metoder» som skapte egoisme og fjernet folk fra revolusjonen. I tillegg hadde Che stilt spørsmål ved den høye graden av ensretting i kulturlivet, her var Cuba litt bedre, selv om det også der var kontrollert.

Fidel Castro var diplomatisk og forsiktig med å kritisere land som subsidierte Cuba og lenge lovet militær beskyttelse mot USA, men synes å ha hatt en forståelse av Sovjet som et samfunn hvor befolkningen hadde blitt passivisert, et slags «tomt skall», et maskineri uten støtte i det subjektive, i folks bevissthet. Delvis knyttet til en forståelse som kan likne den til Che, men også den til Trotskij, som så på Sov-

jet som en degenerert arbeiderstat– men altså fortsatt en arbeiderstat– en der makten levde litt sitt eget liv, i en boble. Cuba hadde kopiert mye av sovjetmodellen på 1970-tallet, men passet på å lage sitt eget valgsystem, sin egen rekrutteringsmekanisme for partiet for å få med folk som var ekte revolusjonære og ikke karrierister, og en hadde satset mye på å mer genuint involvere folk f.eks. i dugnadsarbeid og internasjonale hjelpeoppdrag. Det var også noe mindre privilegier. Det fantes reformsosialister, men de hadde begrenset spillerom og tilnærmet null spillerom fra ca. 1990.

SF: Det var avisene og partieliten, men du intervjuet også partimedlemmer? Og er det noen av forklaringer du selv fant mer overbevisende enn andre?

Ja, og her er det en helt annen historie. Intervjuene ble jo gjort i 2013, da var Cuba

som ikke ble tatt tak i. De vektla mest «objektive» faktorer, det vil si at de kunne kritisere enkelte ledere som Stalin og i noen grad Gorbatsjov, som mange så på som en som bidro til å fremskynde fallet, men de fleste var tydelige på at én person ikke kan gis hele ansvaret for at et svært system faller. De var også mer opptatt av politiske problemer, enn av de økonomiske, f.eks. var det en musiker som er med i kommunistpartiet som sa til meg at Sovjet ikke tok et radikalt nok oppgjør med eurosentrismen, dermed ble det liggende en underliggende aksept for Vest-Europa og dets største filial, som er USA, som et slags paradigme og noe som en egentlig etterappet selv om en sa at en ikke gjorde det. Han sa også at den økonomiske modellen skapte en viss frustrasjon og avstandstaken i befolkningen. Men at en burde ikke prøve å vinne ved å akseptere vestens premisser, om at en skal vokse mer enn Vesten, konkurrere på materielt forbruk, selv om vekst og materiell velstand kan være nødvendig. Det var en interessant forklaring, jeg vet ikke om en kunne ha fått folk med på det, men ofte har det jo blitt lagt vekt på svakhetene i den sovjetiske økonomien, at en ikke klarte overgangen fra en krigsøkonomi til en moderne forbrukssøkonomi, men en kunne kanskje også ha begynt i motsatt retning, vært enda mer radikal, avvist hele vekstpremisset, bygge et politisk prosjekt sin legitimitet på andre idealer enn materiell vekst.

et mye åpnere samfunn. Det hadde begynt å vokse frem nye sosialistisk orienterte prosjekter i Latin-Amerika. En kunne diskutere den sovjetiske modellen mer fritt, og mer fra avstand.

Det mest slående er at forklaringene blant intervjupersonene er preget av et ganske stort mangfold, selv om alle er med i kommunistpartiet, og en kunne tenke at de var samkjørt. En årsak til det kan være at myndighetene aldri åpnet for en nasjonal debatt om årsakene til Sovjets fall, en prøvde ikke å bygge en konsensus, for hvis en åpnet for en slik debatt visste en at den ville kunne lede ut i mange kritiske spørsmål om den cubanske modellen, som jo i stor grad liknet den sovjetiske særlig fra 1970-tallet.

Mange partimedlemmer synes oppriktig å ha glemt detaljene i det som skjedde, og mange hadde aldri hatt noe nært forhold til modellen. De snakket et annet språk, bodde i et annet land, de så opp til Sovjetunionen, men det var hele tiden noe litt fremmed. Det som var viktig for dem, var

hva som skjedde på Cuba. Alle vektla at den cubanske revolusjonen hadde nasjonale røtter. Akademikerne vektla gjerne at revolusjonen hadde røtter i en egen tradisjon for politisk tenkning og handling, med blant José Martí (1853-1895), men også en egen sosialistisk kritikk av sovjetmodellen, fra Che Guevara og Fidel Castro, og at en prosovjetisk fløy en periode hadde vunnet hegemoni, kombinert med at USAs blokade tvang en inn i et tettere forhold til Sovjet enn det Fidel Castro hadde ønsket, selv om en aldri ble en satellitt, og en kopierte modellen mer fordi den var et forbilde enn fordi en ble selektiv og «bekvem» fremstilling, for sovjetisk ideologi stod svært sterkt på Cuba en periode, men det de sier er sant og dokumentert i internasjonal faglitteratur.

Det var noen tendenser i forståelsen av årsakene til Sovjets fall. For eksempel var det flere årsaker til fallet, ikke bare én. Flere snakket om at fallet hadde røtter i problemer langt tilbake i tid, det var et forfall over tid, og kanskje traumer og problemer

SF: Kan du si noe om hvordan sammenbruddet i Sovjetunionen påvirka samfunnsforholdene på Cuba og andre land i Latin-Amerika?

ESU: En katastrofe for Cuba, og latinamerikansk venstreside havnet enda mer på defensiven, etter år med nyliberal politikk. Men det fantes også egne politiske tradisjoner, en egen marxisme, og så videre. Det at en har klart å tenke selv, det har vært en styrke, og bidro nok til

«Flere snakket om at fallet hadde røtter i problemer langt tilbake i tid, det var et forfall over tid, og kanskje traumer og problemer som ikke ble tatt tak i.»

«Det er veldig mange «lag» å skrelle av for å forstå Cuba, det gjelder kanskje andre samfunn også, men i det landet er både kulturen, klimaet, det politiske systemet så forskjellig»

at det cubanske systemet overlevde og at en fikk helt nye prosjekter med venstre-bølgen på 2000-tallet. Her ble oppgjøret med Sovjet-modellen tydeligere, en vil søke frigjøring innenfor flerpartisystem og aksepterer markedet. Hugo Chávez kalte Sovjetmodellen for en «perversjon», og snakket mer om Pariserkommunen og latinamerikansk rådssosialisme. Så var det selvsagt nye svakheter i det prosjektet, som er en viktig delårsak til dagens krise.

SF: I Sosialistisk framtid nummer 2 2003 skreiv du en reisereportasje fra ditt første besøk på Cuba. Hvordan har ditt syn på landet, og landet i seg sjøl, endra seg siden du besøkte det første gang?

ESU: Ikke alt ved mitt syn har endret seg, men jeg vet jo langt mer om landet enn den gangen og har et langt mer nyansert syn. Jeg har jo brukt mye tid på å studere landet og har bodd der over tid. Det er veldig mange «lag» å skrelle av for å forstå Cuba, det gjelder kanskje andre samfunn også, men i det landet er både kulturen, klimaet, det politiske systemet så forskjellig, og så gjør det noe med folk å leve under konflikt, med blokade, og med en informasjonskrig fra to sider. Hverdagslivet på Cuba kan være beintøft for mange, men har også gode sider, for eksempel sosial trygghet, bærekraft og internasjonal solidaritet. Jeg skriver en del om dette i boken *Det nye Cuba* (Manifest, 2012).

SF: Helt til slutt, du var med på å stifte dette magasinet som i de første årene hadde et stort fokus på progressive latinamerikanske bevegelsers arbeid med å utvikle en "sosialisme for det 21. århundre". Bør venstresida, inkludert Sosialistisk framtid, bruke mer tid på å følge med på og lære av de sosialistiske bevegelsene i Latin-Amerika også i dag? Hovedstrømsmedienes dekning av Latin-Amerika slår meg som

både å være noe mangelfull og prega av borgerlige US-amerikanske nyhetsbyråer, veit ikke om du er enig i det da.

Jo, dekningen er svært mangelfull.

Vi trenger en kritisk analyse, men ikke på hvilke som helst premisser. Vi bør være kritiske til mediedekningen. Venezuela er et særlig drøyt eksempel, der er dekningen ekstremt ensidig, for eksempel hører en nesten aldri om at landet er under en helt hinsides økonomisk blokade, og har vært det i flere år nå. Det de erklært progressive regjeringene sier er heller ikke alltid sant, men hører en på begge sider har en bedre forutsetninger for å stille gode spørsmål.

Ideelt sett bør vi undersøke selv. Og så må vi prøve å gå litt ut fra de europeiske sjablongene, selv om det tar tid å forstå landene mer på sine egne premisser. Venstre-regjeringene som oppstod på 2000-tallet er jo i stor grad borte nå, men ikke først og fremst fordi de var upopulære, men fordi de ble utsatt for ulike manøvre fra eliter som ikke likte dem. Det ser en i Hondu-

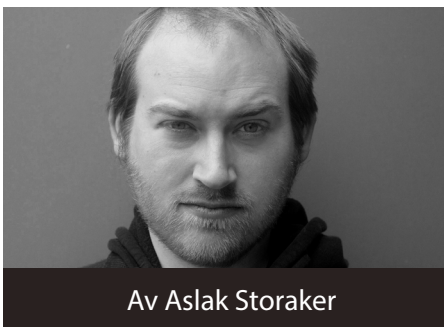
ras, Paraguay, Brasil, Ecuador og Bolivia. Så var det også svakheter og slitasje i prosjektene. Nå kommer det jo nye regjeringer som lover venstrepolitikk i Mexico, Argentina og Bolivia, og land som Chile, Colombia og i noen grad Peru har alle fått en sterk opposisjon, en kan ikke utelukke et nytt bredere opprør, for den forrige bølgen ble «kunstig» avbrutt.

Jeg synes at venstresiden bør interessere seg for Latin-Amerika, ja, og selvsagt delta i solidaritetsarbeid. Vi akademikere har også en særlig forpliktelse til å engasjere oss. Ideer om å lete etter modeller der ute og avvise alt som skjer der ute i verden er begge feil. Vi må analysere disse prosjektene kritisk, men ikke først og fremst for å lete etter ting som skal kopieres, eller å fordømme andres forsøk på sosial endring kategorisk, for de skjer under helt andre forutsetninger. Ved å studere andre land, kan vi stille de rette spørsmålene, å sette egen virkelighet i perspektiv. Det finnes likevel tilfeller av politikk som kommer først i Latin-Amerika og senere sprer seg til Europa, som nyliberalismen. Kanskje også venstre-bølgen?

Om kommunismebegrepet

Fra tid til annen dukker det opp diskusjoner på venstresida om begrepet *kommunisme*. Mange skyr begrepet fordi det kan knyttes til overgrep og forbrytelser begått i de kommunistparti-styrte landene i Øst-Europa og Øst-Asia. Andre, inkludert undertegnede, mener det er viktig å holde fast ved begrepet. Både fordi det gir en visjon om et alternativ til kapitalismen og en retning for vårt daglige politiske arbeid. I denne artikkelen ser vi litt nærmere på hva Marx skreiv om kommunismen, hvordan det skiller seg fra måten begrepet blei brukt på av Stalin, og hvorfor begrepet fortsatt er nyttig og frigjørende sjøl om det også har blitt misbrukt.

Av Aslak Storaker

Hva var det Marx kalte kommunisme?

Kommunismen er etymologisk utleda fra det latinske ordet *communis* (= felles) og oppsto som begrep rundt den franske revolusjonen. Ordet «kommunisme» blei først brukt i 1777 av den franske filosofen Victor d'Hupay i boka *Prosjekt for et filosofisk samfunn* der han beskriver «kommunister» som bor i en utopisk «kommune» og «deler økonomi og materielle produkter mellom innbyggerne av kommunen, sånn at alle tjener på hverandres arbeid».¹ Politisk blei det brukt for å omtale tilhengerne av den franske revolusjonære François-Noël Babeuf, som organiserte fattige arbeidere i Paris til et mislykka kuppforsøk i 1796. Parolen deres var at «naturen har gitt ethvert menneske retten til å nyte en like stor andel av all eiendom.»²

Den moderne forståelsen av kommunisme er knytta til Karl Marx' og Friedrich Engels' arbeid, opprinnelig til *Det kommunistiske partis manifest* som de ga ut på vegne av Kommunistenes Forbund i 1848.

Marx og Engels skilte seg ut ved å legge vekt på at den kommunistiske bevegelsen måtte ta utgangspunkt i en vitenskapelig analyse av motsetningene i det nåværende, kapitalistiske samfunnet – derav betegnelsen *vitenskapelig sosialisme* – og at kampen for kommunismen måtte ledes av arbeiderklassen. Altså de som ikke eier produksjonsmidler, men blir tvunget til å selge sin arbeidskraft for å overleve. Med produksjonsmidler forstår vi her alt som i tillegg til arbeidskraften trengs for å produsere en bruksgjenstand – først og fremst råvarer, bygninger og redskaper.

Marx og Engels tok utgangspunkt i at den private eiendomsretten til produksjonsmidlene har oppstått historisk og dermed kan avskaffes historisk. I størstedelen av menneskehetens historie – rundt 90 % av tida vi har levd på planeten – levde vi i stammesamfunn som marxister kaller *urkommunismen*. Fordi produksjonen foregikk på den måten at alle medlemmene i stammen produserte for hverandres livsopphold og delte overskuddet av det de produserte seg imellom, fantes det ikke hverken privateiendom, klasser eller stat. En av mine historielærere ved Universitet i Agder beskrev det som at hvis jeg var en jeger og nedla en hjort, hadde jeg for det første ikke noen mulighet til å lagre kjøttet for seinere bruk, så det rasjonelle var å dele den med resten av stammen. For det andre visste jeg at dersom jeg seinere ikke lyktes med å nedlegge noe som helst, kunne jeg stole på at de andre i stammen ville gi meg en like stor andel av det de

produserte.

Engels beskriver i *Familiens, privateiendommens og statens opprinnelse* urkommunismen slik basert på Lewis Morgans studie av de nordamerikanske irokeserne:

«Hos dem kunne måten som de produserte midlene til livsoppholdet på, som ble værende den samme, aldri gi opphav til slike konflikter, liksom påtvunget utenfra – til noen motsetning mellom rik og fattig, utbyttere og utbyttede. Irokeserne var enda langt fra å beherske naturen. Men innenfor de naturgrenser som gjaldt for dem, hadde de herredømme over sin egen produksjon. Bortsett fra en dårlig høst på åkerflekkene, at sjøene og elvene kunne tømmes for sitt forråd av fisk og skogene deres for viltbestanden, visste de hva de hadde å regne med ved den måten de skaffet seg utkomme på. Det som måtte komme ut av det, var midlene til livs-

Karl Marx og Friedrich Engels.

opphold, om det ble knapt eller rikt. Men det som aldri kunne komme ut av det, var samfunnsmessige omveltninger som ikke var tilsiktet, istykkerriving av gensbåndene, kløving av gens- og stammefrendene i innbyrdes motsatte klasser som bekjempet hverandre. Produksjonen beveget seg innenfor de trangeste grenser, men – produsentene behersket sitt eget produkt.»³

Da urkommunismen blei erstatta med privateiendom, fra slavesamfunnet i antikken via føydalismen til kapitalismen, gikk tilegnelsen av produksjonen fra å være samfunnsmessig – der overskuddet en produserte gikk til fellesskapet – til å være privat, der det blei produsert for privat forbruk eller vinning. Dette kunne jo høres vel og bra ut om det er slik at en produserer for sin egen private forbruk eller vinning. Men slik er det jo ikke; en produserer for noen andres forbruk og vinning. Med privateiendommen oppsto skillet

mellom de som *eier* og de som *produserer*. Under slavesamfunnet var de som arbeida og produserte overskuddet til den eiendomsbesittende klassen sjøl behandlet som eiendeler; slaver. Under føydalismen eide bøndene i hovedsak sine egne produksjonsmidler, men var ikke frie. De var under trussel om vold tvunget til å avgi en del av sitt overskudd eller arbeidskraft til den herskende klassen. Under kapitalismen er arbeiderne personlig frie, men eier ikke produksjonsmidler de kan bruke til å produsere sitt eget utkomme, og er dermed tvunget til å selge arbeidskraften sin til de som eier bedrifter og fabrikker. Eiernes overskudd kommer fra at de tilegner seg merarbeid fra arbeiderne – altså at deler av verdien arbeiderne produserer ikke tilfaller arbeiderne sjøl, men kapitalieren i form av profit.

Dette gjør at kapitalistene som *eier* og arbeiderne som *produserer* har motsatte

«Kommunister har som mål at arbeiderne ikke bare skal få en større del av det samfunnsmessige overskuddet, men overta produksjonsmidlene i fellesskap, og omgjøre produksjonen fra å være innretta etter privat profitt til samfunnets behov»

Det Kommunistiske Manifest

interesser, og dette gir seg utslag i *klassekamp* der begge klassene kjemper for å få en større del av overskuddet – slik det for eksempel gir seg utslag i lønnsforhandlingene mellom LO og NHO. Kommunistene har som mål at arbeiderne ikke bare skal få en større del av det samfunnsmessige overskuddet, men overta produksjonsmidlene i fellesskap, og omgjøre produksjonen fra å være innretta etter privat profitt til samfunnets behov. I dag fører kapitalismens akkumulasjonstvang og tendens til sentralisering til at eiendommen, rikdommen og dermed også makta i samfunnet samles på stadig færre hender.

Samtidig skaper kapitalismens utvikling også forutsetningen for overgangen til kommunismen. Produksjonen blir stadig mer samfunnsmessig – produktene lages ikke med henblikk på å bli brukt hverken av arbeideren eller eieren. All produksjon blir mer sammenkobla og gjensidig avhengig – alle produserer for noen andres forbruk. Den enkelte kapitaleier har ikke lenger direkte kontroll over produksjonen, dette overlates til funksjonærer i større selskaper som ofte driver etter en planøkonomisk logikk internt i bedriften. Slik skapes også muligheten for en sam-

funnsmessig kontroll og tilegnelse over produksjonen som helhet, som ikke ville vært mulig å oppnå for den føydale bonden eller den antikke slaven. Arbeiderne har mulighet til å i fellesskap avskaffe kapitalforholdet slik at samfunnsborgerne sjøl bestemmer hva som skal produseres og hvordan produksjonen skal foregå for å dekke alle samfunnets behov.

I 2018 eide de 26 rikeste menneskene i verden like mye som den fattigste halvdel av jordas befolkning – altså eier de 26 rikeste like mye som de 3, 8 milliardene fattigste.⁴ I en verden som er i stand til å produsere mer enn nok eksistensmidler til alle, sulter 1 av 9, tilsvarende 821 millioner mennesker.⁵ I tillegg kommer problemene med at akkumulasjonstvangen under kapitalismen fører til imperialistisk rivalisering over markeder i utlandet, grov utnyttelse av arbeidere i land uten sterk fagbevegelse, og en rovdraft på naturen som truer med å utslette selve den menneskelige sivilisasjon. Kommunismen handler mer enn noe annet om å oppheve den økonomiske dynamikken som forårsaker alle disse problemene – ved å oppheve den private eiendomsretten til produksjonsmidlene.

Under urkommunismen praktiserte menneskene felleseiendom fordi de ikke produserte et stort nok overskudd til å kunne forsørge en klasse av mennesker som kunne leve av å eie i stedet for å jobbe. Da overgangen til jordbruket økte produktiviteten og en fikk mulighet til å lagre korn, ble det mulig å forsørge en uproduktiv klasse som behersket produsentene ved å tilegne seg eierskapet over arbeidsproduktet gjennom skatter, plyndring, tvangsarbeid eller andre former for utbytting. Under kapitalismen utvikler produktivkraftene seg så mye at det blir mulig å igjen avskaffe privateiendommen og vende tilbake til felleseiendom. Produksjonen er blitt så stor at det er mulig å la alle menneskene, ikke bare en liten overklasse, leve i velstand. Og uten privateiendommen trenger en heller ikke statens voldsmakt slik den historisk har fungert ved å hindre de fattige i å stjele brød fra de rike.

I *Manifestet* beskriver Marx og Engels kommunismen slik:

«Når klasseforskjellene er forsvunnet og all produksjon konsentrert i hendene på de sammensluttede individer i løpet av utviklingens gang, da mister den offentlige makt sin politiske karakter. ... I stedet for det gamle borgerlige samfunn med dets klasser og klassemotsetninger kommer en sammenslutning hvor hver enkeltes frie utvikling er forutsetningen for alles frie utvikling.»⁶

Det er altså ikke snakk om at kommunister ønsker å oppheve *personlig eiendom*

«Produksjonen er blitt så stor at det er mulig å la alle menneskene, ikke bare en liten overklasse, leve i velstand. Og uten privateiendommen trenger en heller ikke statens voldsmakt slik den historisk har fungert ved å hindre de fattige i å stjele brød fra de rike.»

– definert som å oppheve at jeg f.eks. eier min egen sykkel og mine egne bøker. Det vi ønsker å oppheve er den private eiendomsretten til produksjonsmidlene, som nettopp kjennetegnes av at det store arbeidende flertallet under dagens forhold *ikke* eier overskuddet av sitt eget arbeid eller kan bestemme hvordan dette overskuddet skal fordeles og investeres. I *Manifestet* henvender Marx og Engels seg direkte til kapitalistene for å forklare dem dette skillet:

«Dere er forferdet over at vi vil oppheve privateiendommen. Men i deres nåværende samfunn er privateiendommen opphevet for ni tiendedeler av medlemmene, den eksisterer nettopp ved at den ikke eksisterer for ni tiendedeler. Dere bebreider oss altså at vi vil oppheve en eiendom som har til nødvendig forutsetning at det overveldende flertallet i samfunnet er eiendomsløse.

Kort sagt, dere bebreider oss at vi vil oppheve *deres* eiendom. Nåvel, det vil vi.»⁷

Hva så med de såkalte «kommunistiske statene» i Øst?

Verdens kommunister har vært delt i svært mange ulike og motstridende frak-

sjoner og tendenser, men en ting har de alle hele tida vært enige om: De såkalte «kommuniststatene» var *ikke kommunistiske land*. Marx' beskrivelse av kommunismen er som et samfunn basert på felleseie av samfunnets produksjonsmidler, uten pengemakt eller undertrykkende statsmakt, basert på prinsippet om produksjon og fordeling av samfunnets rikdommer «fra enhver etter evne, til enhver etter behov». Ingen marxist ville finne på å mene at Sovjetunionen og de andre landene i øst hadde oppnådd et slikt form for samfunn – aller minst de sovjetiske og østeuropeiske kommunistene sjøl.

Kommunistene som styrte østblokklandene omtalte sjøl statene de administrerte som *sosialistiske*. Den internasjonale kommunistiske bevegelsen som sympatiserte med Moskva, omtalte dem som *realsosialistiske* eller som *reelt eksisterende sosialisme*. Altså som en sosialisme som faktisk eksisterer, med alle sine feil og mangler, i motsetning til en ideell sosialisme som bare eksisterer på skrivebordet. Andre marxistiske tendenser omtalte de samme landene som eksempelvis statskapitalistiske, degenererte arbeiderstater, sosialimperialistiske eller til og med som fascistiske eller føydale.

Josef Vissarionovitsj Stalin

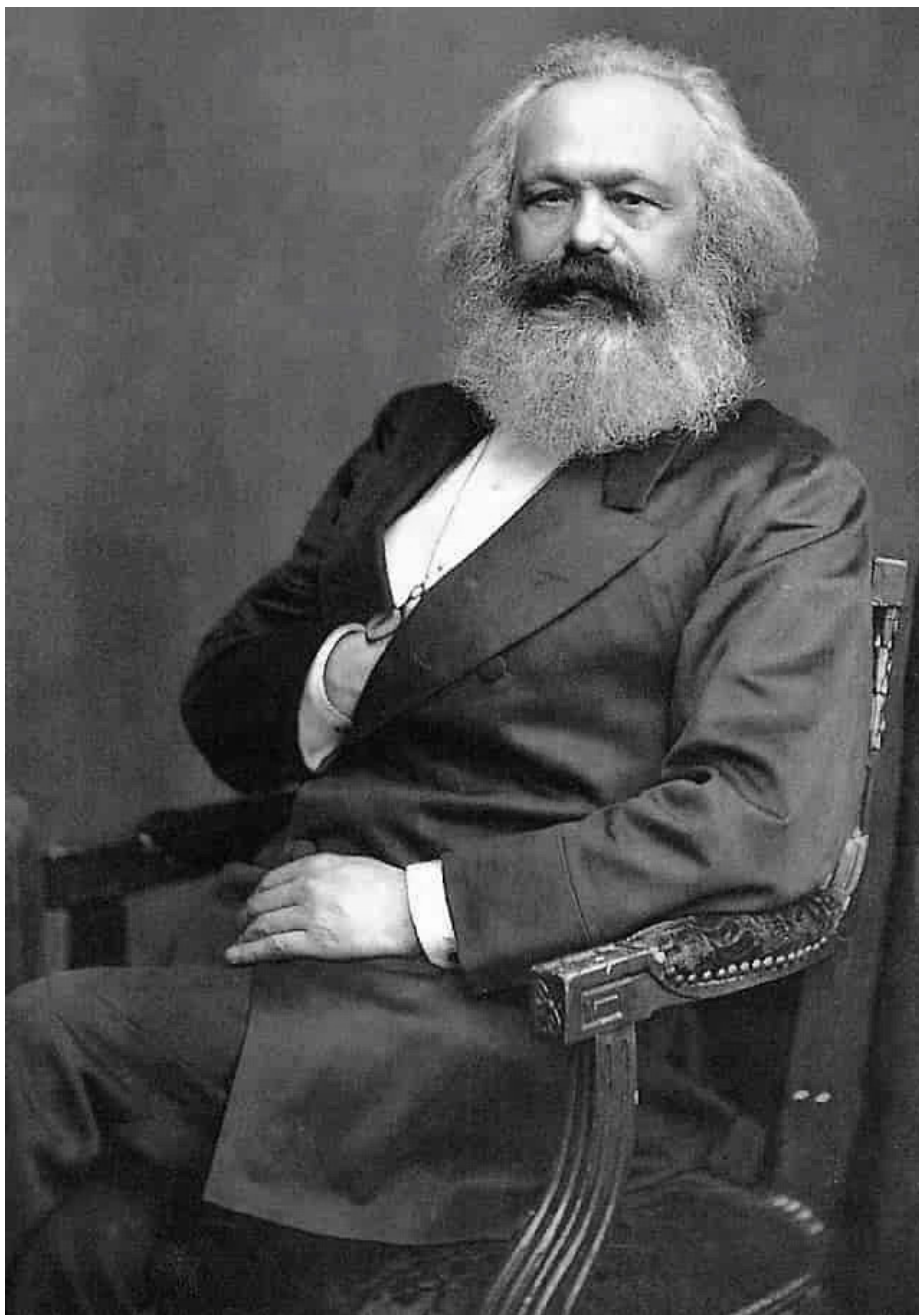

Samtidig er det ikke helt urimelig å stille spørsmål til hvorfor og hvordan vi kan være så sikre på at vår sosialisme vil skille seg fra den som blei forsøkt etablert i de realsosialistiske landene. De var tross alt leda av partier som baserte seg på marxistisk ideologi og hadde som erklært mål å bygge kommunismen. Da må vi forsøke å analysere ikke bare hvilke konkrete feil og forbrytelser som blei begått, men også *hvorfor* det skjedde.

I tråd med den historiske materialismen⁸ er det vesentlig å vektlegge de objektive omstendighetene som vanskeliggjorde å bygge en demokratisk sosialisme i de landene der kommunistiske partier overtok statsmakten: Enorm fattigdom og en lite utdanna befolkning, en liten arbeiderklasse, et utbredt føydalt produksjonssystem, manglende demokratiske tradisjoner, og en fiendtlig kapitalistisk-imperialistisk omverden som trua revolusjonen med krig og intervensjon. Det er også viktig å understreke at det ikke er noen direkte linje mellom Lenin og Stalin. Utviklingen kunne ha blitt radikalt annerledes om eksempelvis Lev Trotskij, Nikolai Bukharin eller Aleksandra Kollontaj sine fraksjoner hadde vunnet over Stalin i de interne partikampene, i stedet for å måtte bøte med livet (Trotskij og Bukharin) eller bli sendt ut av landet som ambassadør (Kollontaj).

Likevel – bør vi ikke analysere om det også blei gjort noen tankemessige, idémessige feil som la grunnlag for at denne perverteringa av sosialismen kunne oppstå? Vi kan vel ikke ta for gitt at de objektive, materielle omstendighetene vil være ideelle heller når vi kan stå overfor en mulig overgang til sosialismen i Norge. For å være helt sikker på å unngå at noen av disse feilene gjentas, bør vi analysere hvilke organisasjonsmessige og idémessige feil som la grunnlag for dem. Sjøl om det ikke er ei *nødvendig* linje fra Marx, via Lenin, til Stalin, må vi likevel anerkjenne at det var ei *mulig* linje.

Etter min mening, og dette kan og bør åpenbart diskuteres mye mer og grundigere, skyldes det først og fremst at det på grunn av de objektive omstendighetene nevnt overfor oppsto en situasjon der bolsjevikene under Lenin følte seg tvunget til å avvike fra sine sosialistiske idealer for ikke å bli fysisk utsletta. Men videre brukte Stalin løsrevne sitater fra interne diskusjoner under disse omstendighetene til å opphøye det som for Lenin var en dyd av nødvendighet til en dyd i seg sjøl. Under Lenins ledelse brukte bolsjevikene terror under borgerkrigen, men det var bare un-

Karl Marx

der Stalins ledelse at terror blei benytta i fredstid.⁹

Den viktigste ideologiske basisen for Stalins diktatur – som står i skarp motsetning til Marx – var forståelsen av at det kommunistiske partiet kunne ta en stedfortredende rolle for arbeiderklassen. Tanken var at siden kommunistene gjennom sin studie av marxismen hadde forstått arbeiderklassens objektive interesser, kunne de styre på vegne av arbeiderklassen. I teorien, og i praksis, kunne det i prinsippet gi seg utslag i at flertallet av arbeiderklassen kunne være i opposisjon til partiet, men fordi partiet hadde innsikt i arbeiderklassens objektive interesser, ville partiets og statsapparatets undertrykkelse av den reelle arbeiderklassen likevel være i arbeiderklassens objektive interesse. Dette blei ofte knytta til begrepet *pro-*

letariatets diktatur.

Oscar Dybedahl har i en artikkel om sosialisme og demokrati vist hvordan Marx og Engels brukte begrepet proletariats diktatur i polemikk mot andre sosialister som gikk inn for en form for enkeltpersons- eller partidiktatur av opplyste revolusjonære som skulle lede massene over i sosialismen. Mot dette opplyste diktaturet satte Marx og Engels «proletariats diktatur». Altså arbeiderklassens, flertallets direkte styring over samfunnet, kjennetegna ved at all politisk, økonomisk og militær makt skulle utgå fra flertallet via demokratiske valg.¹⁰

Stalin omtolker begrepet proletariats diktatur til å bety et partidiktatur. Med hans egne ord: «proletariats diktatur i *sitt* vesen er et 'diktatur' av proletariats

avantgarde, et 'diktatur' av proletariats parti som dets viktigste ledende kraft. ... Proletariats diktatur består i at partiet gir retningslinjer, sammen med proletariats masseorganisasjoner gjennomfører disse retningslinjer, sammen med at hele befolkningen setter dem om i handling.»¹¹

I sitt forord til Marx' bok om Pariskommunen går Friedrich Engels i strupen på en slik forståelse av hvordan en kan bygge sosialismen. Han angriper skånselsløst den oppfatning at «et forholdsvis lite antall besluttomme, velorganiserte menn i et gitt gunstig øyeblikk var i stand til ikke bare å gripe statsroret, men også ved å utfolde veldig, hensynsløs energi å holde det inntil det lyktes dem å rive folkemassene inn i revolusjonen og gruppere dem rundt sin lille flokk av førere. Til dette hører framfor alt den strengeste, diktatoriske sentralisering av all makt i den nye revolusjonære regjeringens hånd.»¹² Hva er denne kritikken om ikke en kritikk av stalinismen?

Den tyske kommunisten Rosa Luxemburg beskrev proletariats diktatur som «et diktatur fundert på hele arbeiderklassen, ikke basert på en klikk eller et parti. Et diktatur med basis i de breieste lag av folket for et uavgrensa demokrati», og satte det allerede i 1918 i motsetning til teorien om partiets ledende rolle, som ville føre til «ikkje eit proletarisk diktatur, men diktaturet til ei handfull politikarar, eit diktatur i borgarleg forstand».¹³

«Mot dette opplyste diktaturet satte Marx og Engels «proletariats diktatur». Altså arbeiderklassens, flertallets direkte styring over samfunnet, kjennetegna ved at all politisk, økonomisk og militær makt skulle utgå fra flertallet via demokratiske valg»

Hvorfor Marx' kommunismebegrep er viktig

I *Kritikken av Gothaprogrammet* skriver Marx om kommunismens første og andre fase. Marx skriver her at kommunismens første fase der produksjonsmidlene er gått over i felleseie, preges av at «den enkelte produsenten – etter fradraga [får] tilbake akkurat like mye fra samfunnet som han gir til det. ... Den enkelte produsentens individuelle arbeidstid er den delen av den samfunnsmessige arbeidsdagen som han leverer, hans andel i den.»¹⁴ Dette i motsetning til den høyere, mer utvikla fasen av kommunismen der «individuas kuende underordning under arbeidsdelinga er forsvunnet, og dermed også motsetninga mellom åndsarbeid og kroppsarbeid, etter at arbeidet ikke bare er et middel til livets opphold, men sjøl er blitt det viktigste livsbehovet, og etter at også produktivkreftene har vokst side om side med individuas allsidige utvikling og alle kildene til samfunnets rikdom flyter rikeligere – først da kan den trange horisonten til den borgerlige retten overskrides helt, og først da kan samfunnet skrive på fanene sine: Fra enhver etter hans evner, til enhver etter hans behov!»¹⁵

Fradragene under den første fasen av kommunismen defineres som den delen av det samfunnsmessige overskuddet som trengs for videreutvikling av produktivkreftene, velferdstiltak o.l., mens prinsippet er at alle som arbeider mottar en like stor del av overskuddet som de har bidratt til via sitt arbeid. Mens i kommunismens høyere fase baseres fordelingen av det samfunnsmessige overskuddet på «fra enhver etter evne til enhver etter behov» - der produktiviteten, samarbeidet og samfunnsånden er utvikla nok til at alle kan få det de trenger, uavhengig av hvor produktive de er som individer. Det som er helt klart når en leser kritikken av Gothaprogrammet er at for Marx var ikke kommunismens første og andre fase to distinkt adskilte faser i historien som opererer etter egne lover. Kommunismens lavere fase kan bare utvikles til den høyere gjennom en prosess der de samme prinsippene ligger til grunn, der den ene fasen gradvis vokser naturlig over i den andre.

For Stalin var derimot kommunismens første fase en klart adskilt fase i historien, som han i 1936 hevdet allerede var oppnådd i Sovjetunionen. Stalin hevdet da at Sovjetunionen «allerede i det vesentlige har gjort sosialismen til virkelighet, at det har bygd opp det sosialistiske samfunn,

Rosa Luxemburg

dvs. at det har virkeliggjort det som ellers hos marxister kalles den første eller lavere fasen av kommunismen», mens «kommunismens høyere fase ikke er noe som enda er virkeliggjort i Sovjetunionen, men som skal virkeliggjøres i framtida». (s. 514).¹⁶ Denne forståelsen var basert på det vi har diskutert over, at partiets makt kunne fungere stedfortredende for arbeiderklassens makt, og at sosialismen var et samfunn vesensforskjellig fra kommunismen.

Videre anså Stalin styrkingen av statens voldsomakt som instrumentelt nødvendig for å bygge kommunismen. «Klassene avskaffes ikke ved at klassekampen slokner, men ved at den skjerpes. At staten dør bort vil ikke gå for seg ved at statsmakten blir svakere, men ved at den styrkes til det maksimum som er nødvendig for å tilintetgjøre de siste rester av de døende klasser».¹⁷ I tråd med Stalins idealistiske forståelse av at hvem som representerte arbeiderklassen blei avgjort av hvem som sto for det stalinistene definerte som arbeiderklassens økonomiske interesser,

var «de døende klasser» heller ikke, som regel, representert av faktiske medlemmer av eiendomsbesittende klasser (som i det store og hele var avskaffet ved revolusjonen), men ved opposisjonelle som målbar ideer som stalinistene anså som å være i eierklassenes økonomiske interesser. Hundretusenvis av kommunister, bønder og arbeidere kunne dermed skytes for å fremme «borgerskapets» interesser, sjøl om de ikke hadde noen tilknytning til borgerskapet overhode.

Den store stalinistiske, idealistiske misforståelsen er at hvilken klasse som bestemmer over samfunnet ikke avgjøres av hvilken klasse som materielt faktisk styrer produksjonen, men av hvilke ideer de som hersker representerer. Denne stalinistiske misforståelsen oppsummeres på klart vis i en nylig utgitt pamflett av den maoistiske gruppa Tjen Folket: «Det kan ikke være noe proletariats diktatur, uten proletariats parti ved makta. Proletariatet utøver sin politiske ledelse hovedsakelig gjennom sitt politiske parti. Om partiet

Solidarity, June 30, 1917. The Hand That Will Rule the World—One Big Union.

overtas av revisjonismen, skifter ikke bare partiet farge, men *hvem som faktisk kontrollerer staten og eier produksjonsmidlene endres grunnleggende.*»¹⁸ (min uth.)

Disse forestillingene er ikke i tråd med det Marx kalte kommunisme. Denne forståelsen av sosialismen som et selvstendig samfunn vesensforskjellig fra kommunismen stemmer heller ikke overens med det Engels skriver i *Sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap*. Her skriver Engels om prosessen fra den sosialistiske revolusjonen til kommunismen at: «*Proletariatet erobrer statsmakten og forvandler produksjonsmidlene til statseidendom.* Men dermed opphever det seg selv som proletariat, gjør ende på all klasseforskjell og på klassemotsetningene, og dermed oppheves også staten som stat. ... Statens første handling som den virkelige representant for hele samfunnet, overtakingen av produksjonsmidlene i hele samfunnets navn, er samtidig dens siste selvstendige handling som stat. Statsmaktens inngripen i samfunnsforholdene blir overflødig på det ene området etter det andre og dør ut av seg selv. I stedet for herredømme over personer trer forvaltning av ting og ledelse av produksjonsprosesser. Staten blir ikke "avskaffet", den dør bort.»¹⁹

Engels understreker samme sted at statlig overtakelse og nasjonalisering i seg sjøl ikke er synonymt med sosialisme: «[E]tter at Bismarck har slått inn på dette med statlig overtakelse, har det nylig trådt frem en viss, falsk sosialisme, og her og der har den utartet til rent spyttlikkeri. Den erklærer at all statlig overtakelse, også den bismarckske, uten videre er sosialistisk. Jovisst, om statlig overtakelse av tobakksindustrien skulle være sosialistisk, så måtte Napoleon og Metternich regnes blant grunnleggerne av sosialismen.» Dette avfeier Engels som «på ingen måte sosialistiske tiltak, verken direkte eller indirekte, verken bevisst eller ubevisst.»²⁰

I sitt hovedverk *Kapitalen* beskriver Marx alternativet til kapitalismen ikke som kjennetegna av hverken nasjonalisering eller en bestemt måte å distribuere overskuddet på, men at demokratiet var utvida til også å gjelde økonomien: «La oss til slutt, til en avveksling, tenke oss en sammenslutning av frie mennesker. De arbeider med felles produksjonsmidler og forbruker sine mange individuelle arbeidskrefter bevisst, som en samfunnsmessig arbeidskraft.»²¹

Marx avviser også eksplisitt at en kan begå overgrep for å fremme et såkalt framskritt. Bevegelsen mot noe må tvert imot stå i et direkte forhold til det målet en vil bevege seg mot. Marx skriver at «en hensikt som trenger et uhellig middel, er ikke noen hellig hensikt.»²² Ja, Marx skriver sågar at «Hver gang en form for frihet blir forkastet, er friheten forkastet og kan overhodet bare mer føre et skinnliv, idet det er en ren tilfeldighet hvilket formål som den her-

«Marx avviser også eksplisitt at en kan begå overgrep for å fremme et såkalt framskritt. Bevegelsen mot noe må tvert imot stå i et direkte forhold til det målet en vil bevege seg mot.»

skende makt bruker ufriheten til.»²³

Den før nevnte tyske kommunisten Rosa Luxemburg, som ble drept av høyreekstremer paramilitære på oppdrag fra en sosialdemokratisk regjering i 1919, uttalte om spørsmålet om frihet at «Fridom berre for tilhengjarane av regjeringa, berre for medlemmane av eit parti, same kor talrike dei er, er ikkje fridom i det heile. Fridom er alltid utan unntak for dei som tenkjer ulikt.»²⁴

Vi ser altså at kommunismen for Marx og Engels verken kunne reduseres til nasjonalisering av produksjonsmidlene eller primært handla om hvordan overskuddet skulle fordeles, men at det handla om at makta og eierskapet over hva som produseres og hvordan skulle gå over til arbeiderne sjøl, gjennom deres egen organisering. Marx' kommunismebegrep viser at å «bygge sosialismen» er meningsløst om ikke det beveger seg umiddelbart og direkte mot prinsippene om at staten slik vi kjenner den skal visne hen og mot prinsippet om fordeling «fra enhver etter evne til enhver etter behov». Med kommunismen som mål legges grunntanken at alt som gjøres må gå i retning av mer demokrati, mer maktfordeling, mer frihet for hvert enkelt menneske.

Veien til kommunismen må diskuteres videre

For å oppheve de mange undertrykkende aspektene under kapitalismen og imperialismen, og samtidig unngå de destruktive og autoritære sidene ved stalinismen, holder det ikke å bare avvise de umarxistiske og antidemokratiske ideologiske sidene ved stalinismen. En må også unngå å havne i en situasjon med krig eller økologisk katastrofe som vil kunne skape det objektive grunnlaget for en autoritær versjon av sosialismen. En av strategiene som er utarbeida for å unngå å havne i en slik vanskelig situasjon på veien fra kapitalismen til sosialismen kalles *den antimonopolistiske strategi*. Denne handler om å bygge

breiest mulige allianser for en utvidelse av demokratiet og for sosiale reformer som vil styrke arbeiderklassens makt, og dermed frata kapitalistene og imperialistene de våpnene de måtte ha og kunne tenkes å ville ta i bruk for på udemokratisk og voldelig vis knuse en sosialistisk bevegelse. Ivar Espås Vangen beskrev denne strategien nærmere i en nylig artikkel i dette tidsskrift.²⁵ Det er hverken mulig eller ønskelig å bestemme i detalj hvordan framtidens samfunn skal se ut, utover å peke ut retning og mål. Men vi bør likevel ha en levende debatt om hvordan sosialismen vi går inn for skal se ut, hvordan vi kan komme dit, hvilke problemer vi vil møte på veien og hvordan vi kan løse dem.

Hensikten med å ha kommunismen som mål er ikke så mye å ha et utopisk mål om noe som ligger langt framme i tida, men å *anspore til handling i en bestemt retning*, basert på arbeiderklassens kamp for demokrati og sosialisme. Om dette skriver Marx i *Filosofiens elendighet* at «Kommunismen er for oss ingen *tilstand* som skal virkeliggjøres, intet *ideal* som virkeligheten har å rette seg etter. Vi benevner kommunisme som den *virkelige* bevegelse som opphever den nåværende tilstand. ... 'Frigjøringen' er en historisk handling, ingen tankehandling, og den blir bevirket av historiske forhold, gjennom tilstanden i industri, handel, åkerbruk, samkvemsformer... i virkeligheten og for den praktiske materialist, dvs. for *kommunisten* dreier det seg om å revolusjonere den bestående verden, å angripe de ting som forefinnes praktisk, å forandre dem.»²⁶

En detaljert skisse over hvordan det framtidige kommunistiske samfunnet vil være organisert er dermed verken mulig eller hensiktsmessig å lage. Som Engels skriver om framtidens seksualliv i *Familiens, statens og privateiendommens opprinnelse*: «Når en slekt av slike mennesker er vokst fram, så vil de gi pokker i hva man i dag tror de skal gjøre. De vil utforme sin egen praksis og i samsvar med den skape sin egen offentlige mening om hvert enkelt menneskes praksis, - punktum.»²⁷

KILDER

1. Projet de communauté philosophe. I: Wikipedia.
2. Conspiracy of the Equals. I: Wikipedia.
3. Engels, F. (1970). *Familiens, statens og privateiendommens opprinnelse*. Oslo: Falken. s. 113. «Gens» tilsvare det vi i dag vanligvis vil kalle «klan», min mrk.
4. Oxfam. (2019). *5 shocking facts about extreme global inequality and how to even it up*. På: <https://www.oxfam.org/en/even-it/5-shocking-facts-about-extreme-global-inequality-and-how-even-it-davos>
5. Vangsnes, G. S. (2018). *Antall sultne i verden øker for tredje år på rad*. I: FN-sambandet.
6. Marx, K. & Engels, F. (1969). *Det kommunistiske manifest*. Oslo: Falken. s. 45.
7. Marx, K. & Engels, F. (1969). *Det kommunistiske manifest*. Oslo: Falken. s. 36.
8. Om den historiske materialismen, se Kleven, H. I.: *Historisk materialisme*. På: <https://www.youtube.com/watch?v=d1vd3H5RVAY>
9. For en grundigere drøfting av overgangen mellom Lenin og Stalin-epoken henviser jeg til Erik Dokkens artikkel *Fra Lenin til Stalin – fra revolusjonær marxisme til byråkratisk sentralisme?* (<https://sosialistiskframtid.wordpress.com/2016/02/17/fra-lenin-til-stalin-fra-revolusjonar-marxisme-til-byrakratisk-sentralisme/>) For en drøfting av avstalinseringen etter Stalins død henviser jeg til min artikkel *Nikita Khrustjovs kamp mot stalinismen* (Sosialistisk framtid nr. 4 2010).
10. Dybedahl, O. (2012). *Om sosialisme og demokrati*. I: Sosialistisk framtid nr. 1 2012.
11. Stalin, J. (1976). *Spørsmål i leninismen*. Oslo: Oktober. s. 122 – 123.
12. Engels, F. (1971). *Innledning*. I: Marx, K. Paris-kommunen. Oslo: Ny Dag. (s. 20).
13. Luxemburg, R. (2017) *Den russiske revolusjonen* (utdrag). I: Sosialistisk framtid nr. 4 2017. s. 29.
14. Marx, K. (1977). *Kritikk av Gothaprogrammet*. Oslo: Oktober. s. 18.
15. Marx, K. (1977). *Kritikk av Gothaprogrammet*. Oslo: Oktober. s. 19.
16. Stalin, J. (1976). *Spørsmål i leninismen*. Oslo: Oktober. s. 514.
17. Stalin, J. (1976). *Spørsmål i leninismen*. Oslo: Oktober. s. 401
18. Røed, R. V. 2019. *Kina – en sosialimperialistisk stormakt*. Forlaget Røde Fane. s. 28.
19. Engels, F. (1970). *Sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap*. Oslo: Falken. s. 84.
20. Engels, F. (1970). *Sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap*. Oslo: Falken. s. 99
21. Marx, K. (1983). *Kapitalen. Kritikk av den politiske økonomien*. Bok 1, del 1. Oslo: Oktober. s. 94-95.
22. Siteret hos Dybedahl, O. (2012). *Marx, Engels og «den totalitære mentalitet» - en krtikk av Øystein Sørensens bidrag til totalitarismeforskningen*. I: På vitenskapens blindveier. Fire essays om bruk av totalitarismebegrepet i samfunnsvitenskap og politikk. Oslo: Marxist. s. 14.
23. Siteret hos Dybedahl, O. (2012). *Marx, Engels og «den totalitære mentalitet» - en krtikk av Øystein Sørensens bidrag til totalitarismeforskningen*. I: På vitenskapens blindveier. Fire essays om bruk av totalitarismebegrepet i samfunnsvitenskap og politikk. Oslo: Marxist. s. 18.
24. Luxemburg, R. (2017) *Den russiske revolusjonen* (utdrag). I: Sosialistisk framtid nr. 4 2017. s. 28.
25. Vangen, I. E. (2019). *Sosialistisk strategi – hva bør vi ta med oss fra fortida?* I: Sosialistisk framtid nr. 2 2019.
26. Marx, K. (1970.) *Verker i utvalg 2. Skrifter om den materialistiske historieoppfatning*. Oslo: Pax. s. 76, 85.
27. Engels, F. (1970). *Familiens, statens og privateiendommens opprinnelse*. Oslo: Falken. s. 86.

Førindustrielle arbeidarar hadde ei kortare arbeidsveke enn dagens

«Arbeidsmannen vil kvile lenge om morgonen; eit godt stykke av dagen er gått før han kjem til arbeidet; så må han eta frukost, sjølv om han ikkje har tent den til vanleg tid, elles blir det klaging og mumling; når klokka slår, vil han kaste ned verket sitt halvgjort, og kva som helst han held på med, så vil han forlate det som det er, men mange gonger er det skjemt før han kjem tilbake; han ønsker ikkje å gå glipp av kjøtet sitt, same kor uferdig arbeidet er. Så må han ha middagskvilen sin, så drykken sin på ettermiddagen, som tar ein stor del av dagen, og når timen hans kjem om kvelden, ved første slag av klokka kastar han frå seg reiskapen, og forlèt arbeidet, same kva tilstand det står i.»

-James Pilkington, biskop av Durham, ca. 1570

Frå The Overworked American: The Unexpected Decline of Leisure, av Juliet B. Schor

Ein av kapitalismens seigaste mytar er at den har redusert menneskeleg slit. Denne myten er vanlegvis halden oppe av ei samanlikning av moderne førti-timars veke med sytti eller åtti timar i det nittande hundreåret. Implisitt – men sjeldan uttalt – ligg forutsetninga at åtti-timars standarden har rådd i mange hundreår. Samanlikninga tryllar opp det triste livet til middelalderens bønder, som sleit jamt frå soloppgang til solnedgang. Vi er bedt om å sjå føre oss handverkaren i eit kaldt, fuktig kvistrom, opp før sola, arbeidande med stearinlys til langt på natt.

Desse bileta er projeksjonar bakover av moderne arbeidsmønster. Og dei er falske. Før kapitalismen hadde ikkje folk flest i det heile lange dagar. Tempoet i livet var sakte, til og med roleg; arbeidet meir avslappa. Våre forfedrar var kanskje ikkje rike, men dei hadde rikeleg av fritid. Da kapitalismen heva inntektene deira så tok den også bort tida deira. Det er gode grunnar til å tru at arbeidstida i midten av nittande hundreåret utgjør den mest eineståande arbeidsinnsatsen i heile his-

toria til manneætta.

Derfor må vi ta eit lengre overblikk og sjå bakover ikkje berre eit hundre år, men tre eller fire, jamvel seks eller sju hundre. Sjå på ein typisk arbeidsdag i middelalderen. Den gjekk frå soloppgang til soleglad, seksten timar om sommaren og åtte om vinteren, men, som biskop Pilkington har skildra, arbeidet gjekk med avbrot – med opphald for frukost, dugurd, dugurdskvilen og middag.

Avhengig av tid og stad, så hadde dei også føremiddags- og ettermiddags kvilepausar. Desse kvilepausane var hevdvunne rettar til arbeidarane, som dei utnytta også i travle innhaustingstider. I rolegare periodar, som utgjorde ein stor del av året, var det ikkje vanleg med regulerte arbeidsti-

«I følgje professor ved Oxford, James E. Thorold Rogers, så varte arbeidsdagen i Middelalderen ikkje lenger enn åtte timar.»

der. I følgje professor ved Oxford, James E. Thorold Rogers¹, så varte arbeidsdagen i Middelalderen ikkje lenger enn åtte timar. Arbeidarane som demonstrerte for åtte-timarsdagen seint på 1800-talet «prøvde berre å ta tilbake det som forfedrane arbeidde fire eller fem hundreår sidan.»

Eit viktig stykke prov på arbeidsdagen er at det var veldig uvanleg for liveigne arbeidarar å levere pliktarbeid ein heil dag for godseigaren. Eit dagsarbeid blei vurdert som ein halv dag, og viss ein liveigen arbeidde ein heil dag, så talte dette som to dagsarbeid.² Detaljerte utreknningar av arbeidsdagane til handverkarar er tilgjengelege. Knoop og Jones bereknar for 1300-talet at arbeidsdagen deira var gjennomsnittleg ni timar, måltider og kvil unntatt.³ Brown, Colwin og Taylors tal for herregardar antyder ein gjennomsnittleg arbeidsdag på 8,6 timar⁴.

Kontrasten mellom kapitalistiske og førkapitalistiske arbeidsmønster er mest slående for arbeidsåret. Kalenderen i Middelalderen var fylt opp med heilagdagar. Offisielle – det vil seie kyrkje-heilagdagar, omfatta ikkje berre dei lange «feriane» ved jul, påske og midtsommar, men også talrike helgenar og kviledagar. Desse vart brukt både på kyrkjegang og fest, drykk og moro. Attåt offisielle feiringar var der

Bønder i Middelalderen. Bilde fra 1279

«Fritid og feiringar i Middelalderens England tok opp sannsynlegvis omtrent ein tredjepart av året»

ofte veker med feiring av store hendingar i livet, som gravøl, barnsøl og bryllaup, så vel som mindre høve (i England *scot ale*, *lamb ale* og *hock ale*). Alt i alt, fritid og feiringar i Middelalderens England tok opp sannsynlegvis omtrent ein tredjepart av året. Og engelskmannen arbeidde openbert hardare enn grannane. *L'ancien régime* i Frankrike er rapportert å ha garantert femtito søndagar, nitti kviledagar og trettiåtte heilagdagdar. Reisande i Spania fortalte at heilagdagdar utgjorde til saman fem månader i året.⁵

Fritida til bøndene strekte seg utover offisielt godkjende heilagdagdar. Vi har mykje vitneprov på det som økonomane kallar den nedgåande tilbodskurven for arbeid, som viser at når lønene stig, så vil arbeidarene by fram mindre arbeid. I ein periode

med uvanleg høge løner, andre halvdelen av 1300-talet [etter Svartedauden], nekta mange arbeidarar å arbeide «for eitt år eller eit halvår eller for nokon av dei vanlege kontraktstidene, men for berre ein dag om gangen.» Og dei arbeidde berre så mange dagar som var nødvendig til å tene deira tilvente inntekt – som i dette høvet svarte til om lag 120 dagar i året, for eit sannsynleg tal på berre 1.440 timar årleg (denne berekninga går ut frå ein tolv timars dag sidan arbeidsdagane truleg fall på våren, sommaren og hausten). Ei berekning for 1200-talet fann at heile bondefamiliar ikkje arbeidde meir enn 150 dagar om året på landet sitt. Godsrekneskap frå 1300-talet i England indikerer eit ekstremt kort arbeidsår – 175 dagar – for liveigne arbeidarar. Seinare vitneprov for bonde-gruvearbeidarar, ei gruppe med kontroll over

arbeidstida si, indikerer at dei arbeidde berre 180 dagar i året.

Omsett av Edvard Mogstad.

Kjelder

1. James E. Thorold Rogers, *Six Centuries of Work and Wages* (London: Allen and Unwin, 1949), 542-43.
2. H.S. Bennett, *Life on the English Manor* (Cambridge: Cambridge University Press, 1960), 104-6.
3. Douglas Knoop and G.P. Jones, *The Medieval Mason* (New York: Barnes and Noble, 1967), 105.
4. R. Allen Brown, H.M. Colvin, and A.J. Taylor, *The History of the King's Works*, vol. I, the Middle Ages (London: Her Majesty's Stationary Office, 1963).
5. Edith Rodgers, *Discussion of Holidays in the Later Middle Ages* (New York: Columbia University Press, 1940), 10-11. Sjå også C.R. Cheney, "Rules for the observance of feast-days in medieval England", *Bulletin of the Institute of Historical Research* 34, 90, 117-29 (1961).

Til minne om Eystein Kleven (1961 - 2020)

Av Åsmund Birkeland,
Ola Furuseth og Aslak Storaker

Eystein vokste opp på Kleiva, der slekta til Eysteins far, Hans Ingemann Kleven, kom fra og der slektsnavnet skriver seg fra. Kleiva ligger på toppen av den legendariske storbakken for skihopp, Skuibakken. Bestefaren til Eystein var murer og kombinertløper med flere NM-titler i kombinert; han murte hoppet i Skuibakken. Til og fra skolen, gjennom hele oppveksten, gjennom hele året, gikk Eystein ned og deretter opp unnarennet i bakken – trappe talte 388 trinn.

Kleiva og Skuibakken ligger i overgangen til Vestmarka, som Eystein brukte aktivt og var svært glad i gjennom hele livet. Nærheten til og all aktiviteten i marka, sommer som vinter (på ski) bidro til at Eystein ble svært knyttet til naturen, både fysisk og som person. Hans enorme styrke og sterke helse, har sikkert noe av dette som bakgrunn.

Han fikk hund som barn – og hadde hund resten av livet. Hunden var viktig.

Eystein var mye alene i oppveksten. Det var ikke mange nabounger i nærheten, og etter skoletid var det ikke mange hjemme: Moren var sykepleier på barneavdelingen ved Ullevål sykehus, som betød at hun som skiftarbeider var mye borte både dagtid, kveld og natt. Faren arbeidet i departementet og tilbrakte mye tid der. Ved siden av var han intenst politisk engasjert i NKP, med hyppige og lange møter, fore-

drag etc. Hans I. brukte dessuten mye tid i husets enorme arbeidsrom og bibliotek.

Biblioteket er en sak for seg selv: det rommet flere tusen bind med litteratur av alle slag: Shakespeare og Ibsen, Olav Duun, Kielland ... Enorme mengder viktig skjønnlitteratur, historieverker, faghistorie, fagfilosofi, politisk litteratur, de marxistiske klassikerne og nyere marxinspirert litteratur, politisk økonomi, økonomisk vitenskap og mye, mye mer.

Eystein ble en aktiv bokser. Han søkte på egenhånd boksporten som barn. Dro inn til Oslo og oppsøkte bokseklubb der. Meldte seg inn i en bokseklubb på Grønland. Boksingen ble viktig og han drev den til et høyt nivå.

På 1980-tallet var Eystein aktiv i Norge Kommunistiske Ungdomsforbund, og var medlem i sentralstyret. NKU var da et lite og svekket ungdomsforbund i en liten og svekket kommunistisk bevegelse i Norge. Men det var en bevegelse som hadde sine røtter tilbake til den norske arbeiderbevegelsens begynnelse, den hadde som mål intet mindre enn å oppheve den urett og undertrykkelse som var uløselig forbundet med den herskende kapitalistiske samfunnsformen. Den ville bekjempe klasse-samfunnet, utbyttingen og ufriheten det førte med seg. *Den ville kjempe for fred.* Mot imperialistisk krig og våpenkappløp, bekjempe fascisme, rasisme og diskriminering – i alle dens former.

Eystein var ikke en «vanlig ungdom» på denne tiden. Eystein hadde liksom likevel noe eget ved seg – når han tok ordet, var

det som om diskusjonen fikk et løft ut av det hverdagslige; han forbandt nesten alltid det vi diskuterte med noe større, noe viktig, noe «høyere» så å si.

Det er jo dette som var noe av det viktigste: Verden er ikke dømt til å være slik den er for *alltid*. Ved siden av hverdagen, er det viktig å vise *muligheter, alternativ*; det er mulig å tenke og erkjenne at vi kan arbeide meningsfullt for å gjøre verden bedre. Mye bedre. Det finnes et alternativ. Alt som er, har også blitt til, og alt som er vil dermed også slutte å være. Intet varer evig. Forandring er mulig.

Eystein var blant foredragsholderne i «Skole i marxisme» som Marxistisk forum arrangerte i 2010. Han var en uvurderlig ressurs for skoleringen av unge, nye marxister i østlandsområdet. Han imponerte med hvordan det falt ham så naturlig å ta i bruk den dialektiske og materialistiske metoden på alle spørsmålene som ble diskutert, og han var alltid åpen for en samtale dersom noen satt igjen med ubesvarte spørsmål.

Da Marxistisk forum ble medutgiver av Sosialistisk framtid var Eystein blant dem som bidro med grundige og velskrevne analyser under vignetten «Spørsmål i marxismen». Eystein var også en av drivkreftene bak Marxist forlag, der han ga ut heftene «Økonomisk krise» og «22.juli-terroren» og var medforfatter av antologien «Sikkerhetspolitiske veivalg». Eystein så på kampen mot krigen som det grunnleggende spørsmålet i vår tid, og ville skape bredest mulige allianser mot krig og atomvåpen.

Eystein var en usedvanlig rikt utrustet person. Han var snill og omtenkssom, han brød seg om mennesker rundt seg. Han forstod så mye. Han var enormt kunnskapsrik. Særlig hadde han stor historisk kunnskap og interesse, han skaffet seg oversikt og eide en usedvanlig god hukommelse. Han visste om så mange mennesker som hadde gjort store og små bidrag, mange ukjente eller glemte. Når Eystein er borte er det en mindre som kan fortelle og formidle historiene om mennesker som har vært her før.

Eysteins yrkesliv begynte i Kredittilsynet i 1988. I 1996 ble han leder av tilsynet med verdipapirforetakene. For sin innsats med å rydde opp i tvilsomme foretak ga Nettavisen ham tilnavnet «Meglarhusdøderen». I 2009 ble Eystein juridisk direktør i Statens finansfond, året etter overtok han som administrerende direktør. Fondet ble opprettet som del av regjeringens arbeid for å håndtere finanskrisen, og bidro til

at ingen norske banker gikk konkurs i etterdønningene.

Eystein var en aktiv friluftsmann, og de siste årene var han aktiv i Norske redningshunder, der han lyktes med å trene opp hunden Skjold som kvalifisert redninghund.

Overgangen fra full aktivitet på mange plan og områder, sterk helse, store oppgaver foran, et rikt, meningsfullt liv – til å rammes av alvorlig sykdom betydde slutt på vanlig arbeidsliv. Slutt på arbeid i høy og viktig stilling. En enorm omkastning i livet. Eysteins møte med den brutale diagnosen, operasjonen og den påfølgende langvarige og svært krevende behandlingen avtvinger undring og dyp respekt. Han stod i det, arbeidet seigt og systematisk med å gjennomføre all behandling, han tok vare på seg selv, på helsa si. Gjorde alt han maktet for at livet skulle være så godt og meningsfullt som mulig – med denne diagnosen hengende over seg.

Kjærligheten til Anne var viktig for Eystein, både før og etter at sykdommen rammet. Han fikk det så mye bedre, det var lett å merke, da han traff og ble sammen med Anne. Han snakket alltid varmt og vakkert om henne. Også hele den siste tiden. Annes varme og oppmerksomhet, hennes omsorg og kjærlighet støttet ham gjennom de store og umulige prøvelser. Det var fint og hyggelig – midt oppe i det hjerteskjærende og vonde – å være sammen med Eystein også på slutten. Anne var viktig for at det ble slik.

At Eystein ble rammet av alvorlig sykdom midt i sin livsutfoldelse har ingen mening. Eystein snakket om meningsløsheten som et grunnvilkår ved livet. Og med denne meningsløsheten under oss, er vi like fullt nødt til, ja dømt til å leve og bry oss om livet og verden vi lever i. Eysteins livsvilje og kraft, hans engasjement i verden, hans vennlighet og varme, er noe vi tar med oss videre. Vi lyser fred over Eystein Klevens minne.

Red star over the third world

Av Vijay Prashad

Av Ivar Espås Vangen

Denne sommerens opptøyer i USA, den fremskredne kapitalismens definitive sentrum, i protest mot landets vedvarende rasistiske strukturer viser med all tydelighet at kapitalismen fortsatt ikke har greid å løse motsigelsene som ble skapt mellom Vesten og den tredje verden etter kapitalismens fremvekst på 1800-tallet. Til tross for det som trolig er velmente bestrebelser fra liberale politikere - ja til og med fra enkelte sider av kapitalen - greier man ikke engang i verdens rikeste land å skape et samfunn hvor hudfarge ikke er avgjørende for hva slags liv man lever.

Løfter man blikket, fremstår bildet enda tydeligere. Få år etter frigjøringen fra de europeiske kolonirikene, ble flere land i den tredje verden fanget i råtten statsgjeld. Fremfor at landene ble kontrollert av europeiske bajonetter, blir de i dag kontrollert gjennom vestlige kreditorer. I dag bruker landene i den tredje verden fem ganger så mye penger på å betjene gjeld som de får i bistand. Den moderne kapitalismen slik vi kjenner den, ville ha vært utenkelig uten dette nakkegrepet.

De fleste sosialister kjenner til betydninga den russiske oktoberrevolusjonen i 1917 hadde for den europeiske arbeiderbevegelsen. Til tross for at kommunismen fikk minst like stor betydning for kolonialiserte og undertrykte folk, er dette fortsatt re-

lativt ukjent for mange av oss.

Den indiske marxisten Vijay Prashad forsøker med boka *Red Star over the Third World* å rette på dette kunnskapshullet. Gjennom boka beskriver Prashad både hvordan Sovjet-Russland håndterte de koloniserte folkene de arvet fra det russiske imperiet i Sentral-Asia, samt hvordan revolusjonen fungerte som inspirasjon for undertrykte mennesker verden over.

Marxismens forklaring på kolonialismen har først og fremst vært systemisk, og ikke moralsk. I første bind av *Kapitalen* slår Marx fast at kapitalismen både er uhyre produktiv og svært ustabil. Den skviser arbeidernes andel av verdiskapinga for å produsere flere varer, men umuliggjør dermed samtidig at de samme varene blir solgt på markedet. Blant kapitalens løsninger finner man militarismen og kolonialismen - kriger for nye markeder for å avsette de veldige varemengdene man har skapt. Denne forståelsen lå til grunn da Den andre internasjonale på kongressene i forkant av første verdenskrig erklærte at arbeiderbevegelsen burde kjempe imot krigen fremfor å støtte sine egne borgerli-

«Målet måtte å skape en klassekoalisjon mellom arbeiderne og fattigbøndene som kunne knuse alliansen mellom borgerskapet og den gamle adelen»

ge stater. Som Prashad skriver, fantes det ikke noe rom i marxismen for at enkelte folk måtte herske over andre fordi de var rasemessig eller kulturelt underlegne.

Noe av det nye som oppstod med Lenin og de russiske bolsjevikene, var for det første bruddet med internasjonale da de største partiene svek erklæringene sine, men også at man etter hvert tillot bøndene en viktig rolle som arbeiderklassens allierte i den sosialistiske revolusjonen. Gjennom en klasseanalyse av den russiske landsbygda, hadde Lenin kommet fram til at 81 prosent av bøndene var fattige og eiendomsløse, og levde dermed under betingelser som hadde mer til felles med arbeiderne i byene, enn med storbøndene. Målet måtte å skape en klassekoalisjon mellom arbeiderne og fattigbøndene som kunne knuse alliansen mellom borgerskapet og den gamle adelen. Denne enkle, men riktige forståelsen skulle de neste tiårene fungere som dynamitt for den fremvoksende arbeiderbevegelsen utenfor Europa.

Jawaharlal Nehru, som etter frigjøringa i 1947 blei Indias første statsminister, besøkte Sovjetunionen i 1927 for å feire revolusjonens tiårsjubileum. Selv om Nehru aldri ble noen kommunist, ble han dypt fascinert over å se hvilke enorme fremskritt man hadde fått til i et samfunn som på flere vis hadde mye til felles med hans eget. Mikhail Kalinin, Sovjetunionens president, kom attpåtil fra en fattig bondefamilie, og Stalin selv kom også fra relativt magre kår.

Noe av det som imponerte Nehru mest, var fremgangen i lesing og skriving. I 1917 var bare en tredjedel av mennene og under en femtedel av kvinnene i Russland

i stand til å lese eller skrive. I 1926, etter en målrettet satsing gjennom de såkalte «Lik-bez»-programmene, kunne halvparten av befolkningen lese og skrive. I 1937, to tiår etter revolusjonen, kunne 86 prosent av mennene og 65 prosent av kvinnene lese og skrive. Denne fremgangen gikk parallelt med en voldsom utdanningspolitisk satsing på flerspråklighet, slik at nasjonene kunne få opplæring på sine egne språk – ikke bare på russisk. Dette ble gjennomført i et «bondesamfunn». Til sammenligning kunne 12 prosent av menneskene i India lese og skrive etter å ha levd i to århundrer under britisk herredømme.

Sammenligninger mellom fascisme og kolonialisme faller ofte liberalere tungt for brystet. Prashad skriver at man i Europa

etter andre verdenskrig gjorde en iherdig innsats i å framstille nazismen og fascismen som tyske og italienske avvik, og ikke noe europeisk som sådan. Samtidig som de europeiske stormaktene begynte oppbyggingen av de europeiske byene, kjempet kolonimaktene grusomme kriger for å gjenvinne kontrollen over koloniene sine i den tredje verden. Der USA ofte finansierte europeernes kriger, eller brukte egne voldelige metoder for å bremse avkoloniseringen i tiårene som fulgte, var Sovjetunionens linje i FN å støtte nasjonale frigjøringsbevegelser og å fordømme kolonialismen av prinsipp. For mange av de nye statene som oppstod i tiårene etter andre verdenskrig, var Sovjetunionen en viktig støttespiller, både gjennom å forsvare statene militært, men også i å tilby han-

«Samtidig som de europeiske stormaktene begynte oppbyggingen av de europeiske byene, kjempet kolonimaktene grusomme kriger for å gjenvinne kontrollen over koloniene sine i den tredje verden»

del og lån på «kameratslige» betingelser. Akkurat slik Sovjetunionen hadde tatt de tyngste byrdene i krigen mot fascismen, var nå Sovjetunionen den av stormaktene som gjorde mest for å avvikle kolonialismen.

Prashads bok er interessant i hvordan den får frem hvor åpenbart det på mange vis var at Sovjetunionen, og ikke USA, framsto som et fyrtårn for mange fattige mennesker rundt om i verden. Når man leser boka, begynner man fort å spørre seg hvorfor kommunismen ikke fikk større suksess i disse delene av verden.

Det er kanskje der boka stiller svakest. Selv om den mot slutten kommer inn på hvordan stalinismen, og Sovjetunionens invasjon i Ungarn, begynte å ødelegge for kommunismens rykte i den tredje verden, får vi ikke mange gode forklaringer på hvorfor kommunismen etter hvert mistet sin popularitet. Prashad diskuterer såvidt både suksesser og feilgrep i de sentralasiatiske sovjetrepublikkene, men går ikke noe særlig inn på hvor vellykka Sovjetunionens støtte til den tredje verden var, med unntak av på Cuba. Hvordan ser Sovjetunionens rulleblad ut i ettertid for eksempel i Afrika, hvor man etter hvert fikk et nokså bredt nedslagsfelt? Eller i Midtøsten, hvor sovjetlederne lenge utfordra USAs dominans? Kan noe av dette bidra til å forklare hvor svakt marxismen står i flere av disse områdene i dag?

På tross av dette er boka absolutt verdt å lese. I en tid hvor gapet mellom rike og fattige land fremdeles er enormt, og hvor millioner på millioner av mennesker står overfor urovekkende fremtidsutsikter, er det interessant å se tilbake på en tid hvor man på tross av lite lovende utgangspunkt likevel ofte så optimistisk på framtida.

Markedsfundamentalismen

Av Trond Hofvind, Arne Klyve og Jon Severud

Som en ivrig motstander av kapitalismen, var interessen stor da jeg fikk forespørsel om å anmelde boka «Markedsfundamentalismen. De rikes revolusjon». Jeg var klar for litt politisk påfyll. På de første sidene står diktet «Selge». Alt mellom himmel og jord skal selges, til og med din egen sjel. Det setter tonen for boka og tyder på videre dystre lesning.

Forfatterne tegner opp et bilde av dagens virkelighet: Økt ulikhet, økt privatisering, økt byråkratisering, og redusert skatteinivå. Konsekvensene knytter de til en økonomisk tankegang de kaller markedsfundamentalisme, en ideologi som består av skattelette for de rike som skaper vekst og sysselsetting, «trickle down»-teorien, og privatisering av offentlig sektor. Dette utgjør grunnlaget for de neste 200 sidene.

Ved å gjennomgå endringer av hvordan det offentlige har skjøttet sine ansvarsområder, som post, jernbane, barnehage, skole, bolig og strøm, med mer, viser forfatterne de negative konsekvensene av en storslått markedsideologi. Problemene springer gjennomgående ut av privatisering, konkurranse og mål- og resultatstyring fra New Public Management-regimet. Det står ikke på kritikken, og de er ivrige i sin fordømming av markedsideologien som nå gjennomsyrrer alle samfunnets områder.

Det er absolutt mye å lære av deres gjennomgang. Både interessant statistikk, historiske endringer og mål- og resultatstyring i praksis. For en våken aktivist på venstresida vil nok mest sannsynlig mye av stoffet allerede være godt kjent. Det kan også nevnes at forfatterne ofte henviser til avisartikler og andrehåndskilder, noe som gir et inntrykk av at boka vil gi deg mye informasjon om mye, uten at forfatterne nødvendigvis har gått i dybden på temaene.

Deres fremstilling av markedsfundamentalismen som rota til alt ondt i dagens samfunn synes imidlertid å være mangelfull. Et innspill er om dagens system og markedsideologi også kan ha tilført oss noe positivt. Om så en bevissthet som maner til kollektiv handling mot et bedre samfunn. Et annet manglende perspektiv blir den løse tilknytningen til historien og kapitalismen. Som det fremstilles i boka er nyliberalisme resultat av noen gode hodens ideer, uten at det legges vekt på de historiske kontekstene den vokste ut av.

Som Oscar Dybedahl har skrevet om¹, skjedde det på 1970-tallet en «overgang der styrkeforholdet beveget seg kraftig i kapitalens favør, med en tilsvarende omfordeling av rikdom fra arbeid til kapital».

«Alt mellom himmel og jord skal selges, til og med din egen sjel»

«Boka har ingen konsekvent forståelse og analyse av eiendomsforholdene og classeskillene i samfunnet som legger grunnlaget for økende ulikheter»

Dette berører bokens største problem. Den har ingen konsekvent forståelse og analyse av eiendomsforholdene og classeskillene i samfunnet som legger grunnlaget for økende ulikheter. At «markedsfundamentalismen» muliggjøres av det kapitalistiske systemet synes nesten oversett. Det blir derfor også vanskelig å trekke politiske strategier og råd ut fra boka. Forfatterne oppfordrer til kollektiv handling mot et harmonisk samfunn (... som egentlig høres ut som et Norge anno 1960), uten en forståelse av hvilke grunnleggende strukturer som faktisk må endres for å nå det målet. Produksjonen av samfunnets rikdom er mer grunnleggende enn fordelingen av den, og derfor må også selve eiendomsforholdene og kapitalismen rokkes ved hvis man i det hele tatt skal tørre å snakke om et «harmonisk» samfunn.

Kilder:

1. Dybedahl, Oscar: *Progressiv nasjonalisme og drømmen om nasjonal suverenitet*, <https://sosialistiskframtid.wordpress.com/2020/04/27/progres->

FORFULGT AV STATEN

Den nådeløse jakten på norske kommunister

Av Alexander Wisting

Av Trygve Tore Larsen

Boka til Alexander Wisting starter med Hitlers maktovertakelse i Tyskland 1933. 13. mars 1933 startet også norske kommunister sin antinazistiske kamp. De gjennomførte et møte på Tordenskiolds plass i Oslo. De ville advare mot nazismen framvekst i Europa. Mot nazistiske og fascistiske krefter i Norge. Det skulle bli en hard kamp. Frivillig deltakelse i den spanske borgerkrigen fra 1936 til 1939 ved aktiv deltakelse i de internasjonale brigadene og aktiv motstandskamp mot den tyske okkupasjonen av Norge fra 1940 til 1945. Tapene til de kommunistiske sabotørene var store i motstandskampen.

Boka tar for seg overvåkingen og registreringen av norske kommunister fra 1933 til 1940. Det var allerede da en prioritert oppgave for overvåkningspolitiet. Særlig var oppmerksomheten i denne perioden rettet mot tillitsvalgte i handelsflåten. Boka dokumenterer at overvåkingen av tillitsvalgte varte opptil 1965.

Hitlers store politiske mål var å nedkjempe Sovjetunionen. Boka tar for seg Sovjetunionens arbeid for å etablere en felles front mot Hitler sammen med England og

Frankrike før 1939. Som ble avvist. Dette er lite kjent og boka løfter dette opp og gjør det kjent for dagens historisk interesserte ungdom.

Wisting tar i boka for seg hvordan førkrigstidas registrering av kommunister ga tyskerne god oversikt over kommunister slik at de relativt lett kunne foreta arrestasjoner av medlemmer av Norges kommunistiske parti. For sabotøren Asbjørn Sundes sabotørgruppe kjent som "Osvald-gruppa" førte det til store tap. Et viktig og lite kjent kapittel er også samarbeidet mellom norske, svenske og danske myndigheter i registreringen av kommunister under krigen. Flere kommunister som flyktet for livet til Sverige møtte fengsling og utlevering til tysk politi. De ble sendt til konsentrasjonsleire, tortur og dødsdommer i Tyskland.

Et grotesk politisk uttrykk for antikomunismen etter 1945 er Churchills plan for "Operasjon Unthinkable", som gikk ut på å angripe Sovjet-Unionen etter Hitlers nederlag. Landet som ofret rundt 25 millioner mennesker og som nærmest var totalt ødelagt etter å ha nedkjempet den tyske nazismen. Churchills plan fikk ikke tilslutning av vestmaktene og ble glemt.

Wisting skriver også om Norsk Sjømanns-

forbunds (NSF) registrering av kommunister og sympatiserende etter krigen. Arbeiderpartiets mektige generalsekretær Haakon Lie reiste til USA på NSF's regning. Målet med reisa var å skaffe økonomiske midler til Arbeiderpartiet. Boka behandler samtidig det tette samarbeidet mellom Arbeiderpartiet, politiets overvåkingstjeneste og LO i registrering av norske kommunister. Lite kjent er også Haakon Lies paranoide kommunistjakt som førte til at han sendte folk til USA for opplæring i hemmelige operasjoner. Folk ble også sendt til CIA i Tyskland for opplæring. Målgruppe var instruktører til de meget hemmelige "Stay Behind"-gruppene som ble avslørt ved en tilfældighet for noen år tilbake. Arbeiderpartiets Ronald Bye dokumenterte Arbeiderpartiets overvåking av kommunister helt opp til vår egen tid.

«Forfulgt av staten» viser en meget mørk etterkrigshistorie. En historie hvor tusener av liv ble hensynsløst ødelagt. Mennesker som aktiviserte seg i lovlig politisk virksomhet. Overvåkingen ble, helt til Lundkommisjonen avslørte den, på det sterkeste benektet av Arbeiderpartiet og de borgerlige partiene.

Boka til Alexander Wisting er en viktig bok om en viktig historisk periode i Norge og Europa.

Libya: Krigens utholdelige letthet 2019

Tormod Heier, Rune Ottosen & Terje Tvedt (red.), Cappelen Damm Akademisk, 252 sider, 11 bidragsytere

Av Ola Tellesbø

Antologien anviser hva en evaluering av Norges krig mot Libya skulle ha omhandlet. Bidragsyterne gjør langt på vei det regjeringsoppnevnte Libya-utvalget skulle ha gjort. De kritiserer ikke bare krigen men også utvalget.

Norske politikere har med Libya-utvalget framvist kunsten «benektbarhet» – som er å gjenta en løgn aldri så absurd for å verne seg mot politisk tap og rettslig forfølgelse. Straks benektelsen opphører, er alt tapt. Stoltenberg, Støre og Lysbakken benekter ansvar når de av hensyn til partiet og seg selv gjentar at krigen var nødvendig. Mer påfallende er at Høyre-politikere kommer dem og deres partier til unnsetning. Ine Marie Eriksen Søreide sa så seint som i 2019 at i «Libya var målsettingen med

de militære operasjonene å beskytte sivile [...] ikke regimeendring». «Hvordan er det mulig, gitt det alle nå vet», spør Terje Tvedt (s. 39). «Det er jo ikke slik at en usannhet blir sannere eller mer overbevisende ved at den gjentas og gjentas som et slags beroligende mantra – [...] for å unngå refleksjon.» «Norges rolle i krigen ble jo nettopp å knuse Gaddafis hær.» (s. 40).

Tvedt har et underkapittel om «Libya-krigen og «situasjonen» som aldri forandret seg» (s. 30f). Eriksen Søreide snakker om situasjonen i Libya som om situasjonen aldri forandret seg i løpet av 2011. Som om den libyske hæren alltid truet sivilbefolkningen aldri så mye empirien tidlig fastslo det motsatte, aldri så mye hærens opptapping mot Benghazi var stoppet og aldri så mye hæren var slått tilbake. Dermed var, ifølge Eriksen Søreide, den norske «handlingssituasjonen» alltid den samme. Dette bruker hun til å beskytte Arbeiderpartiet, nettopp fordi Stoltenberg og Støre selv står ved løgnen om at det hele tiden gjaldt å hindre et blodbad.

Taushetens retorikk

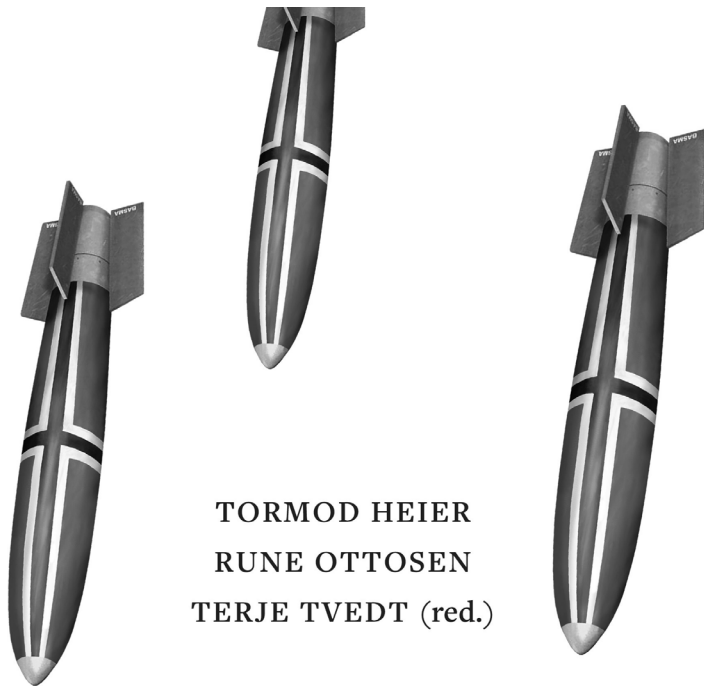
Libya-utvalget skulle finne ut hva vi kunne lære av krigen mot Libya. Utvalget berørte aldri de betente temaene og hindret på dette viset lærdom i dobbel forstand ved også å lage et ferniss av at nå var Norges rolle evaluert. Øyvind Østeruds bidrag i antologien var å sammenligne Libya-utvalgets rapport med den britiske evalu-

ringen. Østerud viser at utvalgets rapport har lite for seg. Rune Ottosen påpekte at utvalget erkjente at såkalte advarsler om angrep på sivilbefolkningen ble akseptert uten kritisk granskning og at det «kan ha bidratt til å hausse opp trusselbildet». «Det merkelige er at denne erkjennelsen ikke får konsekvenser for konklusjonen til Libya-utvalget» (s. 128). Ottosen finner det også oppsiktsvekkende at utvalget ikke har forholdt seg til dokumentasjon som har kommet i ettertid. Hvis utvalget var uenig med den britiske kommisjonen om at trusselen var oppkonstruert, burde utvalget vel i det minste ha argumentert mot den, spør Ottosen (s. 134).

De fleste bidragene i antologien avslutter med hva kan vi lære. Men forfatterne er ikke naive. De forventer ikke at den norske staten ønsker å lære noe av krigen. I utgangspunktet diskuterer ikke bidragsyterne med makthaverne. Makthavernes hensikt er, i spann med de store mediene, å overhøre dem, i letthet. Etter Stortingets gjennomgang av utvalgets rapport «er det taushetens retorikk som gjelder», skriver Ottosen (s. 145).

I underkapitlet «Når krig blir mer juss enn politikk» (s. 35) går Tvedt mot rettsliggjøring av debatten om krigens konsekvens. Hvorfor det? Jussen mer enn noe annet viser at de to mest nærliggende krigsforbrytelsene er forbigått i stillhet. Det som derimot har frikjent Stoltenberg II-regje-

«Libya-utvalget berørte aldri de betente temaene og hindret på dette viset lærdom i dobbel forstand ved også å lage et ferniss av at nå var Norges rolle evaluert»

TORMOD HEIER
RUNE OTTOSEN
TERJE TVEDT (red.)

LIBYA

Krigens uutholdelige letthet

ÇAPPELEN DAMM AKADEMISK

ringen mer enn noe annet, var Solberg-regjeringens subtile innsnevring av mandatet til Libya-utvalget:

«Utvalget skal evaluere den nasjonale beslutningsprosessen og beslutningsgrunnlaget for Norges bidrag til og senere avvikling av deltakelse i Odyssey Dawn og OUP innenfor de tidskrisiske rammer utviklingen i Libya og den internasjonale reaksjonen satte.»¹

Utvalget avgrenset på denne bakgrunnen mandatet «i tid fra mars 2011 til og med august 2011 da det norske jagerflybidraget avsluttet sitt oppdrag» (utvalgets rapport s. 18), som var 1. august 2011. Men det Stortinget la til grunn var at «etter Afghanistanutvalgets rapport er [det] naturlig at det også gjennomføres en evaluering av Norges sivile og militære rolle i forkant av, under og etter Libya-operasjonen i 2011»

(kursivert her) og vedtok, jf. Innst. 248 S (2016-2017): «Stortinget ber regjeringen ta initiativ til å gjennomføre en evaluering i egnet form av den norske militære og sivile deltakelsen i operasjonen i Libya i 2011.»

Utvalget snevret inn videre: «Mandatet ber ikke utvalget om å evaluere effekten av de norske operasjonene eller den samlede internasjonale innsatsen på operasjonenes uttalte mål, nemlig beskyttelse av sivile.» (utvalgets rapport s. 17) Begrunnelsen var at utvalget skulle «vurdere *et norsk bidrag* i en internasjonal koalisjon. Dermed vil flere aspekter ved koalisjonen og NATOs gjennomføring falle utenfor dette utvalgets undersøkelser.» (kursivert her, s. 16) Begrunnelsen står til stryk – akkurat som utvalget også skulle ha sett bort fra koalisjonenes samlede militære resultater, og at det ikke trengs å undersøke om Norge kan ha *medvirket* til en forbrytelse begått av

«Norge bidro etter 1. august med å plukke ut bombemål. Målene ble mer og mer tvilsomme»

USA eller Nato når det nettopp var Norges militære rolle som skulle evalueres, jf. Innst. 248 S (2016-2017).

Innsnevringen av mandatet har hindret eksponering av Norges to mest nærliggende krigsforbrytelser. Det ene er tilskyndelsen av drapene på svarte fremmedarbeidere. Det andre er at etter 1. august er det rapportert flest sivile drept som følge av Natos bombeangrep. Norge bidro etter 1. august med å plukke ut bombemål. Målene ble mer og mer tvilsomme. Av de seks bombeangrepene med sivile drept som FNs *International Commission of Inquiry*² undersøkte, var fire etter 1. august (rapportens avsnitt 619f).³ New York Times rapporterte om ytterligere to etter 1. august som ikke ble undersøkt på grunn av tids- og sikkerhetsbegrensninger (avsnitt 607). Paal Henriksrud ('Norske jagerfly over Libya i 2011: Nasjonal kontroll i skarpe operasjoner?' *Militære Studier* (3) 2014:78-79) lot en norsk offiser fortelle:

«Diskusjonen gikk på hvis man for eksempel hadde et mål som ikke var en *imminent threat* mot noe som helst. Det kunne være bygninger, forlatte APCer eller *what not*, uten at de på en måte var en trussel mot noen, hadde ikke skutt på noen, de var der bare i, hva skal jeg si, i effekt av å bare være. Så definerte man ofte bygninger til å være C2-noder, ammunisjonslagre, rally points osv, og de kunne da tas ut innenfor det rette *collateral damage*-nivået osv. Vi diskuterte mange ganger: gir resolusjonen åpning for det vi gjør nå? Og det var vel noen spørsmål som vi på en måte ikke besvarte. Kanskje med en antagelse om at vi visste hva svaret var, som ikke nødvendigvis politisk ville tåle dagens lys. [...] Helt ærlig, jeg var med og gjorde ting, og var med å ta avgjørelser og planla ting, som jeg tror ikke hadde blitt godkjent av en norsk Red Card Holder for bruk av norske fly.»

Det virker også som bidragsyterne i antologien har oversett politikernes strafferettslige ansvar som overordnede etter

Libyske opprørere etter erobringen av Bani Walid. Foto av Magharebia.

1. august. To bidragsytere mener riktig nok innpå det overordnede ansvaret, men forut for 1. august. Anne Karin Larssen påpeker, med henvisning til en annen antologi som hun har redigert sammen med Dag Henriksen, *Political rationale and international consequences of the war in Libya* (2016), at selv om norsk politisk ledelse deltok i Nato-rådet, manglet det politisk vilje ned mot det taktiske nivået der det norske militæret bidro (s. 113). «I Libya-krigen fikk ikke norske styrker caveats», skriver Larssen (114). «Dette kan for eksempel være begrensninger på hvilke mål norske fly har lov til å bombe, og ved å kreve politisk godkjenning forut for bombing av visse typer mål».

Overordnede manglende styring hvis noe galt skjer, er også en forbrytelse, jfr. straffelovens § 109 (Roma-vedtektene art. 28).

Den norske unnfalldenheten

Tormod Heiers bidrag heter «Hadde norske myndigheter kontroll i Libya-krigen?». Han skriver om kontroll i betyd-

«Styrker eller svekker det Nato som pakt hvis medlemsland fraber seg intervensjonskriger?»

ningen definere og fremme egne nasjonale interesser. Norges realpolitiske interesse som småstat er å ha en fungerende internasjonale orden. Dette bidro Norge ikke til. Dermed betyr kontroll å være seg bevisst på forskjellen mellom venner og allierte. Å ha kontroll er å øve press på allierte for å styre maktbruken inn på spor som ellers ikke ville blitt valgt – med andre ord, evnen til å få andre til å gjøre noe de ellers ikke ville ha gjort, slik at de norske interessene blir ivaretatt (s. 75). «Utad kommuniseres et offisielt norsk syn om å være med der det gjelder, men innad er det svært få som egentlig ønsker å være med», legger Heier til (s. 79). Utsagnet er inter-

essant. Har politikere og mindre politiske partier med maktambisjoner måttet la seg kompromittere til en «sikkerhetspolitikk» som alene har handlet om å være stump venn med Storbritannia og USA, kronologisk i nevnte rekkefølge, og sjelden om å være en alliert med integritet? Men har Norge tapt på å utvise integritet, slik som da Norge nektet å oppgi nasjonal kontroll over *Stay behind*?⁴ Styrker eller svekker det Nato som pakt hvis medlemsland fraber seg intervensjonskriger?

Heier avslutter med at det vi har lært er statsforvaltningens «sterke uvilje mot å ta ansvar i krig». Til tross for det bevisste valget om ikke å ha norsk personell i Natos operasjonelle hovedkvarter, konkluderte Libya-utvalget med at kontrollen var god. Det får Heier til å spørre om utvalgets habilitet og uavhengighet (s. 86). Men Heier visste vel svaret allerede da utvalget ble etablert?⁵ Utvalget var forpliktet til å konkludere at den nasjonale kontrollen var god. Hadde ikke utvalget gjort det, ville det ha vært opplagt at regjeringen brøyt Grunnlovens § 25 som forbyr staten å

overlate norske soldater i fremmede makters tjeneste. Det kreves mye omskriving og omfortolkning for å frikjenne regjeringens brudd på Grunnloven. Utvalget prøvde iherdig og fikk god støtte fra Høyre under Stortingets behandling (s. 15).

Libya-utvalget tildekket også den norske feilbombingen av Gaddafis palass 25. april (rapportens s. 104) hvorpå tre sivile ble drept. NBC meldte at det ikke var noen militære installasjoner i nærheten av bombenedslaget.⁶ Ottosen skriver at da Petersen ble tatt for å skjule feilbombingen med tap av sivile, svarte han: «Jeg liker ikke spørsmålet ditt. Vi bombet militære mål.» (s. 141)

Minda Holm kommenterer i sitt bidrag den norske unnfallenheten (s. 59):

«Én ting er at det eksisterer en åpenbar dobbeltmoral. Vissheten om den er så naturalisert at det tilsynelatende har liten politisk effekt å påpeke den. Samtidig eksisterer det en manglende vilje til å erkjenne hvordan egne handlinger selv kan ha bidratt til å undergrave det liberale prosjektet man parallelt promoterer.»

Holm skriver at norske utenriksministre kontinuerlig har lagt vekt på verdifellesskapet mellom USA og Norge. Hun fortsetter (s. 59):

«Det åpenbart paradoksale er dermed at Norge har knyttet seg i verdifellesskap med det landet som også i størst grad har misbrukt sin makt til å bryte viktige prinsipper i

**«For de som rader-
te bort Afrikas best
fungerende stat, nr.
51 på Human De-
velopment Index, er
det umulig å mene at
operasjonen slo feil.
De fikk knust en stat
som viste at en annen
verden er mulig»**

folkeretten. Men, fordi USA sees på som «iboende» god, ser det ikke ut til at handlingene får konsekvenser for norsk offisielt syn på landet som verdiforkjemper.»

Holm illustrerer hvor vanskelig det er å bygge nasjonal identitet og samhold. Forsøk på å selge Norge som fredsnasjon og forsvarer av demokrati, blir tomt og dumt.

Heier skriver at det er åpenbart at krigen slo feil (s. 71). Men ut fra hvilken målestokk? Hensyntatt det liberale prosjektet med ideen om USA som garantist, er det ikke bare sannsynlig at feilen gjentas, men også at feilen ikke kalles feil. For de som raderte bort Afrikas best fungerende stat, nr. 51 på *Human Development Index*, er det umulig å mene at operasjonen slo feil.

De fikk knust en stat som viste at en annen verden er mulig. De vil være overbevisst om rettmessigheten av dette perspektivet resten av sin tid som politikere. Ingen ting påvirker oss mer enn våre handlinger, særlig hvis dette får konsekvenser. Det er dette som ligger i den indre likevekten som søkes for å unngå kognitiv dissonans, altså holdningsendring i tråd med egne handlinger for å komme bort fra kvalene over å ha gjort urett. Kognitiv dissonans får en dobbeleffekt når vi vet at likevekten også oppnås, slik Holm påpeker, ved å stenge ute informasjonen «som ikke stemmer med vår virkelighetsoppfatning» (s. 63). Det som kalles kognitiv dissonans forklarer altså hvordan våre holdninger sedimenteres både i forkant og i etterkant av våre handlinger.

Mangel på kunnskap

Styresmaktene unndrar seg kritikk for ikke å vite det som var lett å vite og som må forutsettes kjent for å gå til krig. Det var aldri et spørsmål om kunnskap eller mangel på kunnskap. Men om viljen til å krige – uten kunnskap. Berit von der Lippe forklarer (s. 197): Det handler om «spesifikke måter å se verden på – relatert til ulike interesser og makt». En hendelse må ikke «ha funnet sted, for at enkelte likevel opplever dets nærvær».⁷ Dette er en god beskrivelse av Stoltenberg, Støre og Lysbakken. For dem forelå det nok kunnskap innenfor egen selvforståelse. Dertil er en destabilisert stat å foretrekke framfor en stat i opposisjon til den liberale verdensorden. Dette gjelder også Afghanistan, Somalia, Syria og Jemen. Særlig vet Stoltenberg og Støre at i politikk, særlig hva gjelder krig, er det for seint å ha

Norsk F-16 på vei til å ta av fra Kreta til Libya. Foto fra det norske forsvar.

Svarte fanger i bur med det grønne libyske flagget stappet i munnen. Fra en video som sirkulerte på Youtube etter Gaddafis fall.

rett i ettertid. Gaddafi er borte og de trenger ikke å forholde seg til kritikerne slik heller ikke Blair trenger å forholde seg til kritikerne av Irak-krigen.

Larssen redegjør for forståelsen av «Norge som en god alliert». Hun vedgår imidlertid at hos Stortinget var alliansemotivet nær sagt fraværende i krigens første fase (s. 106). Det samme gjaldt regjeringen, jf. kgl. res. av 23.3.2011. Det blir som Afghanistan-utvalget. Ingen sa på forhånd at Norge skal gå til krig for å tekkes USA. Etterpå ble det sagt. Men det er ureddelig. Skal formålet som troverdig partner stå som troverdig, og ikke bare for å pynte på en mislykket krig, må formålet ha vært uttalt på forhånd. Det er også slik folkeretten utvikles. For at praksis skal bli en rettslig norm, må normen ha vært intendert.

Hovedsakelig basert på Fitzgerald (2015) og Benotman et al. (2013) gir Knut S. Vikør et godt og detaljrikt bilde av islamistenes rolle i Libya, skjønt kildehenvisningene kunne ha vært bedre. Vikør nevner at LIFG tre ganger forsøkte å ta livet av Gaddafi (s. 217). Etter dette ettersøkte Libya, som første stat, Osama bin Laden gjennom Interpol. Libya mente at LIFG stod i ledtog med al-Qaida. Hvorfor minimerer Vikør dette? Det store innslaget av jihadistiske libyske fremmedkrigere i Syria taler også for å framheve jihadismens rolle blant opprørerne i Libya.

«Styresmaktene unndrar seg kritikk for ikke å vite det som var lett å vite og som må forutsettes kjent for å gå til krig»

Vikør kritiserer Ola Tunander for å overforenkle islamistenes rolle i krigen. På den andre siden avkrefter ikke Vikør Tunanders narrativ. Selv om han ikke nyanserer mellom ulike retninger, beskriver Tunander hvordan islamistiske krefter inngikk i Vestens krigsspill. I det hele legger Tunander for dagen de mest kyniske sidene av krigen, godt dokumentert med kilder. På et vis bekrefter Vikør og Tunander hverandre. Islamistiske krefter var sentrale. Forskernes gjensidige bekreftelse blir synlig i forhold til våre styresmakter og Libya-utvalgets abdisering fra debatten om hvilke krefter som utspant seg i forkant, under og etter krigen.

Antologien er positiv lesning. Den viser stor bredde i den viktige selvforståelsen som trengs for at Norge skal opphøre som global undertrykker. I den dystre virkeligheten anskueliggjør von der Lippe et håp: «I retorikken ligger et stort potensial for å vise at verden kunne vært annerledes. Naivt, men sant.» (s. 212) Les boka. Omtal den i dine fora. Uten kritikk, ingen stans

av overgrepene.

Kilder:

1. Regjeringa *Utval skal evaluere Libya-operasjonen* 3.11.2017, <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/libya/utval/id2577260/>
2. United Nations Human Rights Council *Report of International Commission of Inquiry A/HRC/19/68* 2.3.2012
3. Majer 8.8.2011, Zlitan 4.8.2011, Bani Walid 29.8.2011 og Sirte 16.11.2011.
4. Daniele Ganser *Nato's Secret Armies* 2004, tilgjengelig hos http://libcom.org/files/NATOs_secret_armies.pdf
5. Foruten at utvalget var ledet av Jan Petersen hadde utvalget et sekretariat bestående av en fra UD, en fra FD, oberstløytnant Andreas Wangberg og et vernepliktig befal. Wangberg deltok «i teamet som skulle sikre at norske fly ble benyttet i tråd med nasjonalt regelverk og de politiske rammene for operasjonene» (rapportens s. 18). Innebærer dette uavhengighet vurdert opp mot mandatet?
6. NRK *Brennpunkt: De gode bombene* 13.3.2013, <https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt/2013/MDUP11000513>
7. Senere i bidraget, nederst på s. 206, er det en unødvendig trykkfeil. Sitatet går over i von der Lippes tekst.
8. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fd/temadokumenter/libya-deltakelse_kgl-res-23-3-2011.pdf

Heile historia om Norges Kommunistiske Parti og krigen

«Forfulgt, fordømt og fortiet»

Av Terje Halvorsen,
Vigmostad og Bjørke

Av Nils Ole Hagen

Kanskje kan ein tenkje på historieboka til Terje Halvorsen om NKP som ein slags borgen Akropolis som kviler på eit høgeddrag over det moderne Athen? Det er i åra før det nasjonale sjølvstendet frå det tyrkiske. Folket nede i Athen vil nok gå i fattigslege klede og stirre ned i jordfortaua og gatebiletet rundt seg, men iblant, når dei rettar blikket mot høgda ovanfor byen, blir dei orienterte mot sine historiske anar og fortid, der ruinane av Pantheon og gammal storleik stig glimtvis fram gjenom skydekket.

Litt slik kan ein sjå dette historiske verket til Terje Halvorsen om NKP. Det å skrive historie dreier seg mellom anna om å gjere synleg i samfunnslivet det som har vore skjult for folk. Kanskje kan boka på sikt bidra til å frigjere nordmennene frå sine eigne mytar, og ikkje berre vere til opplysning for politisk interesserte på venstresida?

Framstillinga synest å vere det nærmaste du kjem av ei endeleg episk skildring av den totale verksemda til Norges Kommunistiske Parti under krigen. Ingenting synest å vere gløymt eller utelate. Alle aspekta av motstandskampen og partiorganisasjonen er tekne med. Sentrale personar og sentrale konflikhtar er komne med, og dilemma blir dregne fram i lyset på ein utførleg måte. Det blir teikna eit slags «maleri» som gjev oss eit bilete av ein heilskap. Verket er kronologisk ordna med

**«Framstillinga synest
å vere det nærmaste
du kjem av ei ende-
leg episk skildring av
den totale verksemda
til Norges Kommu-
nistiske Parti under
krigen»**

tematisk inndeling. Spesielt viktige tema er ordna i eigne kapittel der vi forfølgjer dei kronologisk. I tillegg fortel forfattaren parallelt ei episk historie og gjer greie for krigsutviklinga ute i den store verda reint allment. Det syner seg å vere eit svært godt val frå Terje Halvorsen. Vi unngår som lesarar å bli fortapte i dei lokale perspektiva i Noreg eller i tematiske sider ved krigen. Ikkje minst gjev dette ei framifrå orientering om krigen, den store krigen, og ikkje minst slik han gjekk føre seg på den russiske fronten. Halvorsen har med god grunn omtala han som *den største landkrigen i verdshistoria*. Dette gjev både eit ironisk og dramatisk bakteppe og kontrast til forteljinga om korleis leiinga i Hjemmefronten og Kretsen stilte seg til NKP. Det kjem tydeleg fram den store kontrasten mellom krigen ute i den store verda og tilstanden i Noreg. Alt i alt gjev eit slikt perspektiv ein slags moralsk målestokk som dei ulike aktørane som norske haldningar og handlingar kan bli målte frå. Verre er det ofte med andre aktørar, som Londonregjeringa, Kretsen og leiinga i Arbeidarpartiet.

Nokre sekvensar i boka er spesielt tankevekkjande. Som når Kretsen, etter

Terje Halvorsen

FORFULGT, FORDØMT OG FORTIET

Historien om den kommunistiske
motstanden i Norge
1940–1945

Vigmostad Bjørke

ein vellukka sabotasje utført av Asbjørn Sunde i 1942 mot Østbanestasjonen, får Londonregjeringa til å skrive brev til sovjetiske styresmakter. Der blir dei bedne om å oppmode NKP til å unngå terror, sidan det kunne føre til represaliar mot nordmenn. Som dei fleste veit, var dette i ein situasjon der Sovjet stod med ryggen mot veggen og kjempa for å overleve, og der tallause liv vart sette inn. Det skjebnesvangre åtalet på Moskva var rett nok slege tilbake allereie januar 1942, men kampen om Stalingrad og dei nådelause kampene i Ukraina og Kviterussland enno stod for døra. Brevet kom òg i ein situasjon der tusenvis av russiske fangar sat i reine svelt- og utrydjingsleirar i Noreg.

Furubotn

Blant historikarar og hos folk på venstresida, ikkje minst internt i NKP, har det fram til i dag vore usemje om korleis ein skal vurdere personen Peder Furubotn.

Terje Halvorsen gjer svært mykje for å vise oss røyndomen bak alle mytane her. Langt på veg gjev vurderingane frå Terje Halvorsen gjennom denne boka ei fullstendig rehabilitering av Furubotn som leiar og person. Også blant akademikarar som har forska på NKP og krigen, har det vore usemje om statusen til «Gubben». Når det gjeld Lars Borgersruds forskning på Asbjørn Sunde, er det ein tendens til å teikne eit heller negativt eller sterkt kritisk bilete av Furubotn. I denne vurderinga har han valt å leggje stor vekt på dei vurderingane Asbjørn Sunde har gjort i ettertid. Heilt på den andre sida av skalaen har du Torgrim Titlestad. Han har gjort ein enorm innsats i å dokumentere mykje rundt Furubotn, men somme har skulda han for å vere for ukritisk i si vurdering av «krigens store partisanleder».

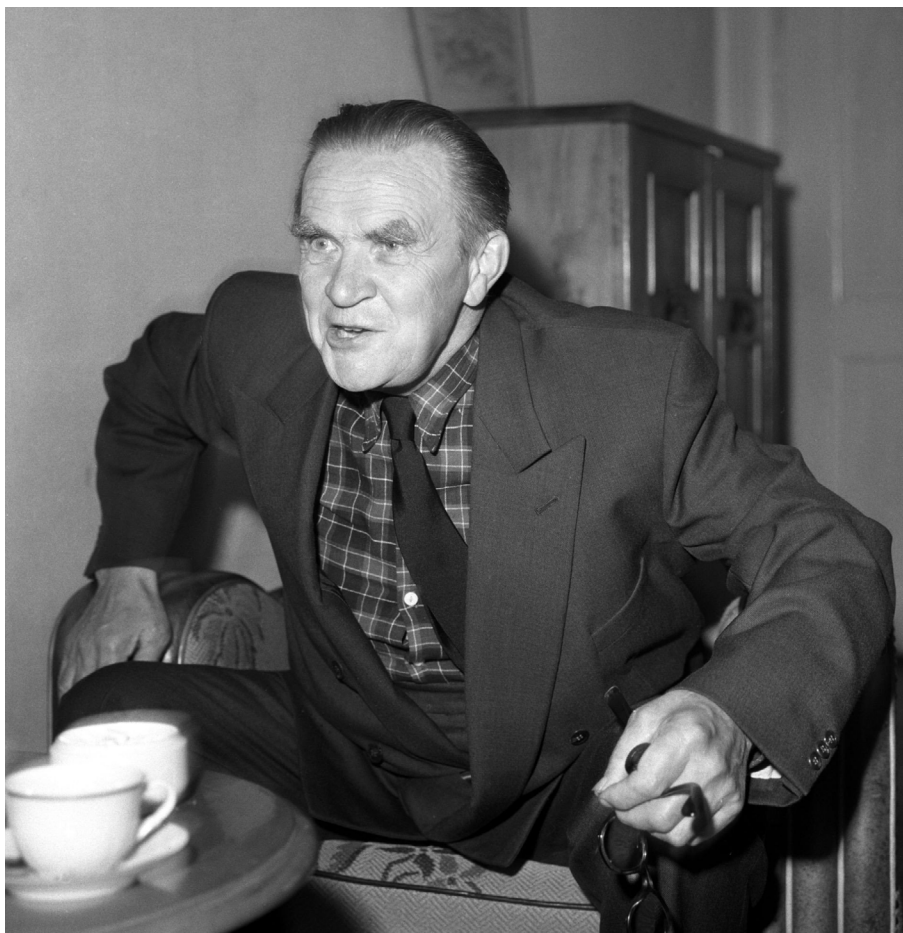
Her kan ein seie at Halvorsen skjer igjenom og ser ut til å vurdere kjelder og dokumentasjonar på ein svært nøktern

måte der han legg vekt på å gje ei objektiv vurdering. Han gjer likevel ei viktig framstilling der han peiker på at dei som var negative mot Furubotn, ofte hevda at han hadde ein tendens til å nytte proklamasjonar og store ord, men hadde lita evne til å setje desse orda ut i praksis. I sentrum av denne diskusjonen ligg mellom anna planen til Furubotn om geriljakrig i Noreg. Mange har vurdert dette som reint ordgyteri og patosfylt retorikk, men utan eigentleg innhald. I si eiga gransking legg Halvorsen vekt på å undersøkje om Furubotn og NKP greidde å nå desse store måla. Boka handlar i stor grad også om det: I kva grad greidde NKP å oppfylle dei måla dei sette seg?

Halvorsen viser at det på mange måtar var den store visjonen som motiverte Furubotn og partileiinga gjennom heile krigen. Målet var å kunne skifte ut den passive mostanden til Kretsen og Londonregjeringa med å løyse ut ei bølge med sabotasjar og det som vart kalla «friskarekrig». Vidare avkrefta og Halvorsen alle mytar om at Furubotn kom udemokratisk inn i maktposisjonen som leiar av NKP i 1941. Halvorsen peiker på at ein samla sentralkomite i førkrigstida stilte seg bak Furubotn som leiar. Også myten om at folk på sovjetisk side skulle ha vore negativt innstilte til Furubotn, vart avvist ved solid dokumentasjon. Her blir det mellom anna vist til vurderingar frå den sovjetiske legasjonen i Stockholm.

Hovudkonflikten for NKP og Furubotn var å få til samarbeid med resten av motstandsørsla om kva det eigentlege innhaldet i motstandskampen skulle vere. Furubotn og NKP ynskte seg òg etter kvart representasjon i leiinga i Hjemmefronten. Dette vart avvist av Kretsen og Hjemmefronten heilt fram til krigen var slutt. I tillegg ynskte ein at sabotasje skulle bli teken inn som ei hovudlinje i kampen mot tys-

**«Ikkje minst gjev
dette ei framifrå
orientering om kri-
gen, den store kri-
gen, og ikkje minst
slik han gjekk føre
seg på den russiske
fronten»**

Peder Furubotn

«Langt på veg gjev vurderingane frå Terje Halvorsen gjennom denne boka ei fullstendig rehabilitering av Furubotten som leiar og person»

sisterande militærmakt av «menn i mørket» på okkupert norsk jord, kva då?

Kva hadde skjedd dersom ikkje Gestapo og Rinnan hadde vore så effektive? Som Halvorsen slår fast, var kommunistane heilt klart det høgast prioriterte målet i Noreg under krigen. Ingeborg Solbrekken har i boka si om NKP under krigen vist korleis ein heil etasje på Victoria Terrasse arbeidde med jakta på NKP på fulltid.

Ved stor dugleik og grundig konspiratorisk arbeid greidde likevel å så seg gjennom krigen utan at den inste leiinga for organisasjonen vart teken. Men Gestapo gjennomførte fleire raid og oppryddingar som fekk fatale følgjer. Ting måtte byggjast opp att frå nesten ingenting. Det skjedde faktisk fleire gonger.

Då freden kom, var det store fleirtalet av sentralkomiteen drepne. Somme av dei sat i konsentrasjonsleirar. Resten av partiorganisasjonen var òg i om lag same situasjon.

Opprullingane til Gestapo råka hardt, og sabotasjeorganisasjonen vart sett ut av spel fleire gonger. Det kan verke som det som skjedde sommaren 1942 i Oslo veg spesielt tungt på den politiske «kjøtvekta».

Halvorsen viser at Milorg for Oslo og Akershus til ein stor del var dominert av NKP sine folk. Særleg gjaldt det den halvdelen som høyrde til på austkanten. Furubotn hadde hatt mykje meir makt bak orda sine om friskarekrig og sabotasjar om dette miljøet hadde halde seg intakt utover i 1942 og 1943. Dette er sett i lys av etterpåklokskapen, men det er interessante tankar.

Halvorsen gjer òg fleire samanliknande blikk til tilstanden i Frankrike, i Danmark og i Belgia og Nederland.

karane. Dette vart avvist av Hjemmefronten og Kretsen samt regjeringa i London heilt fram til sommaren 1944.

Etter krigen

NKP oppnådde mykje, og samla sett gjorde dei meir enn nokre andre norske motstandsaktørar i Noreg under krigen. Likevel blir vi ståande med nokre tankar vidare.

For denne lesaren reiser verket ei rekkje spørsmål rundt kva som kunne ha skjedd i kjølvatnet av freden, under den kalde krigen. Vi må altså ta oss råd til å tenkje litt kontrafaktisk: Kva hadde skjedd dersom det eller det hadde skjedd?

Ved freden stod NKP med ein enorm tilslutnad og med stor støtte i arbeidarrørsla og elles i folket. Halvorsen hevdar partiet hadde litt over 30 000 partimedlemmer i 1946. I tillegg kom det store omlandet av støtte. Gjennomslaget i det første stortingsvalet er òg velkjent.

Historia seinare med opprivande indre partikonfliktar og ei seinare kråkerøytale

kjenner vi alle. I fleire tiår var det nærmast kontinuerleg «fake news» frå mektige aktørar i Arbeidarpartiet, som disponerte over det Jens Arup Seip kalla «*ein eittpartistat*». Dette er velkjent, og skal ikkje bli rippa opp i her.

Likevel er det nærliggjande å reflektere nye tankar rundt mykje av det stoffet som Halvorsen bringer fram i dette storverket.

Kva hadde den store visjonen til Furubotn munna ut i, dersom han ikkje hadde fått den motstanden frå Arbeidarpartiet og Kretsen som han faktisk fekk? Det blir ofte referert til avhandlinga frå Frode Færøyvik om NKP under krigen. Der er det ein annan viktig raud tråd, korleis Kretsen, leiinga i Hjemmefronten og Arbeidarpartiet, sette bremsen solid på kvar gong NKP kom med eit initiativ om meir motstand under krigen.

Halvorsen diskuterer òg at NKPs kamp under krigen samstundes var ein politisk kamp om makt og posisjonar, der ein vog makta si i reell påverknad på ei kjøtvekt. Dersom NKP hadde hatt ein ståande ek-

Asbjørn Sunde

Halvorsen viser mykje til Danmark og viser korleis det vart oppretta eit «Danmarks frihedsråd», som var ei leiing av det vi kan kalle «hjemmfronten» i Danmark. I dette rådet sat det representantar både frå kommunistisk og borgarleg motstandsrørsle. Ein variant av den same utviklinga hadde ein i Frankrike. Ingen av desse to landa hadde noka Londonregjering, jamvel om ein flykta fransk general, Charle de Gaulle, etter kvart vart symbol og samlingsfigur for «Det frie Frankrike». Likevel stod han ikkje sterkare enn at han måtte alliere seg med ulike grupper, også kommunistane.

I Danmark hadde regjeringa kapitulert og

«Då freden kom, var det store fleirtalet av sentralkomiteen drepne»

blamert seg sjølv. Det var altså aktivistane sjølve som måtte stable eit fridomsråd på beina.

Som ei oppsummering kan vi seie at nokon greidde å monopolisere makta over leiinga av motstandsrørsla i Noreg og greidde å halde NKP-rørsla utanfor den-

ne leiinga. Det var den store forskjellen til Danmark og Frankrike.

Det er naturleg å tru at NKP kunne ha fått større innverknad på samfunnsutviklinga etter 1945 om vi hadde hatt meir franske eller danske tilstandar her i landet. Gestapo hadde greidd å øydeleggje vitale delar av apparatet til NKP i avgjerande fasar av krigen. Om det ikkje hadde skjedd, ville kanskje NKP-grupper av «kvinner og menn i mørket» vore for dominerande til at dei kunne sjå bort frå kommunistane då kabelen skulle leggjast ut igjen på nytt? Kanskje hadde NKP til og med halde fram med å vere det dominerande opposisjonspartiet til venstre for sosialdemokratane?

Snart (om 48 års tid)

- en kommunistisk julefortelling av Aleksandra Kollontaj

Teksten er fra 1922 og oversatt fra engelsk av Mathias A. Sjøvold.

7. januar 1970. Det er en munter og livlig stemning i det lyse og varme «Hvilens Hjem», der revolusjonsheltene av verdensrevolusjonens «Gylne År» tilbringer sine dager.

Revolusjonsheltene hadde satt seg fore å skulle minnes sin barndom og ungdomsår ved å dekorere et tre på den dagen som før var blitt kalt Juledag. En ekte gran skulle de ha, akkurat slik de var vant med i årene før oppstandelsene rundt i verden. Barna, samt de eldre jentene og guttene, lot seg gripe av begeistring. Entusiasmen ble ikke mindre da de fikk høre at «røde bestemor» skulle fortelle historier fra de gylne årene rundt 1917. Å fremskaffe grantreet var en enkel øvelse. De kom til en overenskomst med skogforvalteren og overbeviste den årvåkne vokteren av planteriket om at skogen ikke ville lide skade av tapet på ett enkelt grantre for bruk på en slik uvanlig tilstelning. Lysene var en større utfordring. Den nye metoden for belysning – bruk av gjenkastede lysstråler, hadde ikke bare fått bukt med parafin-lampene en gang for alle, men forvist bruk av elektrisitet til de perifere provinser hvor den nyeste teknologien ennå ikke var blitt introdusert. Den yngre generasjonen hadde aldri sett voksllys, og revolusjonsheltene fra de gylne år måtte ty til bruk av skisser for å kunne forklare det for dem. Medlemmer av folkets økonomiske råd fra den revolusjonære perioden ble kalt inn til en egen konferanse for å diskutere måter å produsere voksllysene på. De unge bidro med

sine skarpe hjerner og kyndige hender.

Etter en rekke mislykkede forsøk, misforståelser og uventede vanskeligheter – lyktes de i å dekorere treet med papirdekorasjoner i forskjellige farger, med godterier, nøtter, søte og saftige appelsiner, rosenrøde epler og hjemmelagde lys i hjemmelagde lysholdere. Barna og revolusjonsheltene var samstemte i sin oppfatning at Kommune Ti ikke hadde sett en slik unik og besnærende tilstelning på lang tid. De unge koste seg, slik de unge alltid har gjort det. De lo og vitset. Det var sanger, lek og dans.

Allerede ved første øyekast ville du sett hvordan jentene og guttene fremstod annerledes enn de som i sin ungdom hadde kjempet ved barrikadene under «de gylne årene» og de som hadde levd under kapitalismens åk. De unge i Kommune Ti var i god form, deres kroppar var vakre og smidige og sterke. Jentene hadde lange, elegante fletter som var sirlig dandert. For i kommunen ble regelen om at enhver innbygger skulle ha tid for avslapping, og tid til personlig pleie, nøye etterlevd.

«Alle jobber to timer daglig, og bidrar med det til å holde samfunnshjulet igang»

Kommunens innbyggere elsket skjønnhet og enkelhet, ja, de høyaktet det naturlige. Unge menn kledde seg i tiltalende klær som ikke var til hinder for fysisk aktivitet. De utstrålte styrke og handlekraft. Det var intet sykt, blekt eller utslitt ansikt blant noen av de unge som var samlet for grantrefesten. Deres øyne lyste og deres kroppar var sterke og velbygde. Deres glade latter fylte den lyse festsalen, og det var den mest frydefulle forandringen av dem alle. De unge menneskene i Kommune Ti elsket livet, og de elsket å le. De rynket pannen først når det kom til kampen mot deres eneste utfordrer – naturen. De rynket dog ikke pannen ut ifra et misbilligende syn på kampen, men for økt konsentrasjon til å underlegge seg naturen på best mulig vis.

Menneskehetens kamp for å råde over omgivelsene var fortsatt i utvikling. Jo flere seiere, dess flere mysterier lå foran dem. Men de unge skydde ikke kampen. Hva skulle tilværelsen ellers ha dreid seg om? Uten behovet for å utvide bevisstheten og stride frem mot det ukjente og det uoppnåelige – ville livet i dette fellesskapet ha vært tamt.

Hverdagen i kommunen er organisert på det mest rasjonelle vis. Alle har et yrke og alle har sine foretrukne hobbyer. Alle jobber to timer daglig, og bidrar med det til å holde samfunnshjulet igang. I den øvrige tiden er en fri til å vie sin energi til den type aktivitet han eller hun finner glede

«Skjøt dere virkelig mot mennesker, mot andre levende mennesker?»

i – vitenskap, teknologi, kunst, jordbruk eller undervisning. Unge menn og kvinner jobber sammen i sine yrker. Samfunnslivet er innrettet slik at folk ikke lever i familier, men i respektive aldersfellesskap. Barn har sine «palass», de unge har sine mindre hjem; voksne lever fellesskapeleg i de former som passer dem, og de eldre lever i sine «hus». I samfunnene finnes der ikke rike eller fattige mennesker; selve begrepene «rik» og «fattig» har ikke lenger noen mening og er blitt glemt. Ingen i samfunnet trenger å bekymre seg for sine materielle behov, for de er forsørget med alt: mat, klær, bøker og underholdning. Til gjengjeld bidrar den enkelte med to timers daglig arbeide for fellesskapet. Resten av tiden er en gitt til å oppdage og nære sin kreative og undrende sjel. Fellesskapet har ingen fiender, for alle omkringliggende folkeslag og nasjoner har for lengst organisert seg på lignende måter, ja, hele verden er en føderasjon av kommuner. Den oppvoksende generasjonen vet ikke hva krig er.

De unge insisterte på at revolusjonsheltene måtte fortelle dem om kampene mellom de Røde og de Hvite. Men revolusjonsheltene var ikke så ivrige på å snakke om krigen på «grantreets dag». De syntes det var mer passende å snakke med de unge om revolusjonenes ledere. De lovte å fortelle historiene når vokslensene på treet hadde fått brent litt ned og alle hadde fått sine søtsaker. Barna skyndte seg inn i festsalen med serveringsvognene sine. Godteriene, som de var så glade i, var lagt i skåler som var kunstferdig dekorert med glade farger. Barna ivret for å få godteriene og ønsket at vokslensene snart ville brenne ut – jo før, jo heller, tenkte de. Revolusjonsheltene fulgte også med på lysene der de brant, dog med en følelse av tristhet. Lysene vekket minner i dem om det gamle, og for lengst glemt, kapitalistiske systemet som de i sin ungdom så inderlig hadde hatet. Men fortiden stod likevel i et gyllent skjær grunnet deres heroiske innsats for å bringe verden fremover. Deres drømmer var gått i oppfyllelse, men deres liv var i ferd med å gå fra dem; de holdt rett og slett ikke følge med de unges mot og iver. Mye av de unges liv og mange av deres ambisjoner, var for de gamle uforståelige.

«Bestefar, jeg vet hva ordet «kapitalist» betyr,» skrot en unggutt idet han kastet seg over kaken som var laget for denne spesielle anledningen. «Og jeg vet hva en rubel er, og hva en penge er.»

«Vi så penger på et museum. Hadde du penger, bestefar? Bar du med deg pengene i en liten veske som du hadde i lommen din? Og så var det noen folk ... hva var det de het? ...Tyver ... det er riktig, er det ikke? Og de tok pengene ut av lommene til sine kamerater. Så utrolig rart det må ha vært.»

Alle lo godt av den underlige fortiden.

Revolusjonsheltene følte seg noe pinlig berørt av fortiden med kapitalister og tyver og penger og adelsdamer. De siste vokslensene blafret og døde ut, og serveringstrallene ble flyttet over til den andre siden av rommet. Spent samlet barna seg rundt historiefortellerne.

«Bestemor, røde bestemor, fortell oss om Lenin. Du så han, gjorde du ikke? Levde han slik som alle andre? Spiste han, og drakk og lo? Så Lenin noen gang opp på stjernene, bestemor?»

De unge hadde alltid sin unike måte å se ting på. Hva hadde stjernene med dette å gjøre? Da Lenin levde var det nok å ta tak i her nede på jorda. Her hadde det vært hunger og utmattelse. Krig og hunger ... hunger og krig. En tid med lidelse og blodsutgytelser, men også en tid for taperhet, selvoppofrelse og heltemot, samt en enorm tro på revolusjonens seier og kampens rett.

«Røde bestemor» ønsket at de unge skulle forstå det altomfattende ved den sosiale kampen. Men de unge lyttet på samme vis slik revolusjonsheltene en gang hadde lyttet til Julefortellingen: «kapital», «profit», «privat eiendom», «front», «CHEKA», «spekulasjon», «soldater» - alt dette var å betrakte som et «historisk vokabular» barna hadde fått med seg fra undervisningen om revolusjonsårene.

De unge i verdensfellesskapet retter sitt blikk opp mot universet, og himmelen hilser dem. De begriper ikke storheten i fordums kamper. De evner ikke å forstå tidligere tiders begeistring, frykt og engstelser.

«Skjøt dere virkelig mot mennesker, mot andre levende mennesker?»

Barna stilte seg undrende, og fortvilelse

var å skimte i deres øyne. Livet var hellig.

«Vi kjempet dog med livet som innsats. Vi ofret alt for revolusjonen», forklarte røde bestemor.

«Akkurat slik vi engasjerer oss for fellesskapet», skjøt barna stolt inn.

Røde bestemor ble stille i et øyeblikk. Livet hadde gått sin gang. De «gylne årene» var nå bare historie. Den yngre generasjonen kunne ikke la seg gripe på samme måte som den eldre når det gjaldt historien om barrikadene verden over og den siste strid. Klassespørsmålet var blitt løst. Kommunismens ideer hadde stått seg. Menneskeheten hadde frigjort seg selv fra slaveriets åk, fra å være prisgitt andre for sin egen overlevelse, og den daglige kampen for føde. Nye og langt større utfordringer lå nå for menneskehetens føtter, og inspirerte menn og kvinner til søken og heltemot. For 1970-tallets yngre generasjoner fremsto fortidens klassekamp som en enkel øvelse sammenlignet med disse nye fremtidsutsikter.

«Sult? Fanten der sult? Dere må virkelig ha vært svært uorganiserte og uvitende.»

«Uvitende», «uorganiserte» - de unge kunne ikke avsagt en sterkere eller mer upassende dom over røde bestemor sin generasjon.

«Men uten oss og vår klare overbevisning om kommunismens triumf, uten vår kraftfulle og innstendige strid mot kapitalismen og arbeidernes fiender – ville dere aldri opplevd godene av universell organisering og gleden av et fritt og kreativt arbeid.»

«Vi forstår det. Men vårt kall er på et enda høyere nivå.»

De unge stod med hevet hode og med sterk tro på fremtiden. De så ut gjennom de store vinduene i festsalen og lot blikket feste seg på stjernene og den mørke nattehimmelen.

«Dere oppnådde deres mål, og vi vil oppnå våre. Dere underla dere samfunnskreftene; vi vil underlegge oss naturen. Røde bestemor, syng med oss den nye seiershymnen om striden med elementene. Du kjenner melodien. Den er fra din egen 'Internasjonalen', kun teksten er ny. Den kaller oss til å stride, til å utrette, til å bevege oss fremover. La grantreets lys slokne. Vår fest ligger foran oss. Vår fest er et aktivt liv fylt med nye oppdagelser.»

Debatt

Venstresida og unntaksloven

Av Anders Ekeland, SV-medlem

Kan revolusjonære gå inn for unntakslover? Svaret på det er ut fra historiske erfaringer et klart nei. Hverken borgerskapets eller bolsjevikenes unntakslover var noen gang så nødvendige og de langsiktige negative konsekvensene var veldig åpenbare. En kan si at den unntaksloven vi nå hadde ikke hadde store negative konsekvenser utover at den skapte presedens, men nettopp det kan vise seg å bli farlig. For borgerskapets regjering ønsket i utgangspunktet unntakslov ut 2021, dvs. til etter valget! Behovet for søndagsåpne butikker for å «spre» kundene ble fremmet, noe som viser at borgerskapet aldri lar en krise gå deres interesser hus forbi. Det er riktig at det ble en veldig «kastret» unntakslov, måtte fornyes etter en måned, men i SV var ledelsen i utgangspunktet ikke helt uvillige til å akseptere 6 måneder. Hva ledelsen i Rødt var villig til i utgangspunktet vet jeg ikke. Etter min mening kom ikke regjeringa med noe(n) konkret tiltak den ville gjennomføre som sprengte rammene for smitteferien og andre fullmakter som en har i «fredstid». I Klassekampen. 23.3 støttet Bjørgulv Braanen, i likhet med ledelsen i SV, at man måtte «Sikre utbetalinger fra NAV». Klassekampens forside 28. mai var at 400.000 fortsatt ventet på utbetalinger fra NAV, og selv nå september har ikke alle fått de pengene de har krav på. Ordinær lovbehandling tar bare

72 timer. Det er blitt argumentert med at Grunnloven ikke tillater Stortinget å møtes digitalt. Hvis regjeringen hadde spurt Stortinget om de godkjente nettmøter som i tråd med Grunnlovens bestemmelser om at Stortinget kan møtes i en «annen by en hovedstaden» ved «fiendtlig innfall eller smittsom syke» så hadde alle sjølsagt skjönt at det var i Grunnlovens ånd. Det fundamentale poenget er at en regjering som handler i folks interesse kan få gjennomført veldig «drastiske» tiltak med god argumentasjon. Det var til nå ikke noe påbud fra regjeringen som folk ikke fulgte opp. Tvert imot – folk har vist en vilje til solidaritet og kollektiv fornuft som bare kan glede enhver sosialist. Etter de erfaringene vi nå har er konklusjonen bare enda klarere – regjeringer bør i krisetider bruke argumenter og overbevisning – ikke unntaksbestemmelser utover det smittevernloven hjemler. Etter min mening så overser både Klassekampen ved Braanen, ledelsen i SV og Rødt faren ved å skape presedens for å innføre unntakstilstand. De var altfor ukritiske til regjeringens argumenter. Dermed var de politisk avvæpnet etter en måned når loven skulle fornyes. Det er de få som trenger unntakstilstand, ikke de mange. Det har historien vist – enda en gang.

BEVEGELSEN FOR *sosialisme*

Bli med i Bevegelsen for Sosialisme, som forener medlemmer av alle venstresidens partier, og folk som ikke er med i noen av disse.

Vi arbeider for å bygge broer på tvers av kunstige politiske skillelinjer og for å sette demokratisk sosialisme på dagsordenen. Et av våre mål er å videreutvikle sosialistisk teori og praksis.

www.bevegelsen.no

Bevegelsen for Sosialisme
Pb. 131
5804 Bergen

kontakt@bevegelsen.no

Støtt vårt arbeid
Kontonummer: 0539 15 07653

SOSIALISTISK *framtid*

Om magasinet

Sosialistisk framtid er et partipolitisk uavhengig magasin som arbeider for fred, vern av naturen, demokratiske rettigheter og sosial rettferdighet. Vi ønsker å bidra til sosialistisk nytenkning.

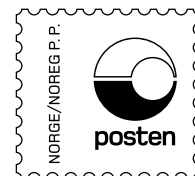
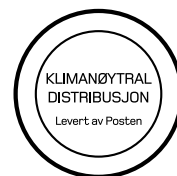
Veiledende retningslinjer
for bidragsyttere

Debattinnlegg inntil 3.000 tegn, lengre innlegg vil kunne bli forkortet. Kronikk, maksimalt 6.000 tegn, inkl. mellomrom. Artikler, maksimalt 14.000 tegn inkl. mellomrom. Teoretiske artikler, maksimalt 24.000 tegn inkl. mellomrom.

I spesielle tilfeller vil lengre artikler kunne publiseres.

Artikkelbidrag kan sendes til
post@sosialistiskframtid.no

RETURADRESSE
Sosialistisk fremtid
v/ Aslak Storaker
Kollåsveien 52
4900 Tvedestrand

Til kommunismens pris

Den er fornuftig, enhver
forstår
den. Den er lett.
Den er ingen utbytter, du kan
forstå den.
De dumme kaller den dum,
og de
urene kaller den skitten.
Den er motstander av urenhet
og dumhet.
Utbytterne kaller den en
forbrytelse.
Men vi vet:
Den er slutten på forbrytel-
sen.
Den er ingen galskap,
men slutten på galskapen.
Den er ikke kaos,
men orden.
Den er ingen gåte,
men selve løsningen.
Den er det enkle,
som er vanskelig å lage.

*av Bertolt Brecht
oversatt av Martin Nag*